

СТЕНОГРАФСКЕ БЕЛЕШКЕ

НАРОДНОГ ПРЕТСТАВНИШТВА

КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ГОДИНА 1

БЕОГРАД 1932 ГОДИНЕ

КЊИГА 1

II РЕДОВНИ САСТАНАК

НАРОДНОГ ПРЕТСТАВНИШТВА

КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ДРЖАН НА ДАН 25 ЈАНУАРА 1932 ГОДИНЕ У БЕОГРАДУ

ПРЕТСЕДАВАЛИ:

ПРЕТСЕДНИК НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ
Д-р КОСТА КУМАНУДИ

ПРЕТСЕДНИК СЕНАТА
Д-р АНТЕ ПАВЕЛИЋ

СЕКРЕТАР:

МИЛАН ПОПОВИЋ,
СЕКРЕТАР СЕНАТА

Присутни су сва г. г. Министри, сем Министра спољних послова и Министра војске и морнарице.

ПОЧЕТАК У 16¹⁵ ЧАСОВА

САДРЖАЈ:

Пре дневног реда: Читање записника.

ДНЕВНИ РЕД: Читање и претрес Адресе.

Говорници: Известилац Др. Славко Шећеров, известилац Влада Милетић, народни посланик Др. Миленко Марковић, сенатор Др. Владимир Равнихар, сенатор Др. Урош Десница, сенатор Др. Бењамин Шуперина, народни посланик Др. Федор Никић, народни посланик Јанко Барле, народни посланик Лавослав Хапжек, сенатор Др. Исак Алналај, сенатор Др. Љубомир Томашић.

г. секретара Милана Поповића да прочита записник прошле седнице.

Секретар Сената Милан Поповић прочита записник I редовног састанка.

Претседник Сената Др. Анте Павелић: Има ли ко од господа приговор на овако састављен записник? (Нема.) Пошто приговора нема, записник се оверовљује.

На дневном реду је расправа о нацрту Адресе. Молим господина известивоца Др. Шећерова да у првом реду прочита нацрт Адресе.

Известилац Адресног одбора Др. Славко Шећеров чита:

Претседник Сената Др. Анте Павелић: Отварају II седницу Народног Претставништва и молим

Претседништву Народног Претставништва

Београд

Адресни одбор изабран на I заједничкој седници Народног Претставништва, одржаној 18 јануара 1932 године, спремио је предлог Адресе на Престону Беседу Његовог Величанства Краља, који му је част доставити Претседништву са молбом да га изволи изнети на следећу заједничку седницу Народног Претставништва ради усвајања и дефинитивне израде Адресе.

За известиоца Одбор је одредио г. г. Др. Славка Шећерова, народног посланика и Владислава Милетића, народног посланика.

Секретар,

Инг. Доброслав Јовичић, с. р., нар. посланик

Претседник Адресног Одбора,

Др. Жижко Петричић, с. р., нар. посланик

ЧЛАНОВИ:

Др. Славко Шећеров, с. р., нар. посланик
 Милан Ђуковић, с. р., нар. посланик
 Др. Лавослав Ханжсек, с. р., нар. посланик
 Свѣт. Томић с. р., сенатор
 Влада Милетић с. р., нар. посланик
 Миљан Н. Радоњић с. р., нар. посланик
 Др. Филип Лазаревић с. р., нар. посланик
 Мил. Симоновић с. р., сенатор
 Васиљ Грђић с. р., нар. посланик
 Др. Емил Гаврила с. р., сенатор
 Божис Ц. Јеличић с. р., нар. посланик
 Др. Владимир Равањар с. р., сенатор
 Др. Миленко Марковић с. р., нар. посланик
 Др. Мирослав Плој с. р., сенатор
 Милан Пејковић с. р., нар. посланик
 Илија П. Михајловић с. р., нар. посланик
 Др. Богумил Вошњак с. р., нар. посланик
 Др. Бењамин Шуйерина с. р., сенатор
 Др. Урош Десница с. р., сенатор
 Јоаким Куњашић с. р., нар. посланик
 Чедомир Захарић с. р., нар. посланик
 Салих Баљић с. р., нар. посланик
 Др. Богдан Видосић с. р., нар. посланик
 Др. Милован Грба с. р., нар. посланик
 Др. Марко Констјанчић с. р., сенатор
 Др. Хамдија Карамехмедовић с. р., сенатор
 Милован Лазаревић с. р., нар. посланик
 Др. Федор Никић с. р., нар. посланик
 Др. Свѣтислав Појовић с. р., нар. посланик
 Дака Појовић с. р., сенатор
 Косја Л. Тимојијевић с. р., сенатор
 Ајанасије Шола с. р., сенатор
 Др. Илија Шуменковић с. р., нар. посланик

Нацрт Адресе гласи:

ВАШЕ ВЕЛИЧАНСТВО,

Прво Југословенско Народно Претставништво саслушало је Престону Беседу Вашег Величанства са осећањима непоколебљиве верности и оданости и примило је са највећом радошћу Краљевски поздрав, упућен целом Југословенском народу и Народног Претставништву. Као и Ваше Величанство тако и Народно Претставништво има тврду веру у нашу велику народну будућност. Ту лепу веру дели са Вашим Величанством и цео Југословенски народ.

Историја Срба, Хрвата и Словенаца, од доласка у ове крајеве наше домовине, испуњена је делима славе и величине али и тешкоћама, које су ометале и отежавале наш народни развитак. У току векова, наша племена имала су и своје са-

мосталне и независне државе. Многбројни и јаки народи нападали су на наш народ, и једна по једна од тих наших држава пропадала је и потпадала под туђинску власт и туђе господство. Пролазили су векови, а ми смо били без своје заједничке националне државе и без слободе. Туђе управе и страни утицаји тежили су, у току векова, да Југословенски народ ослабе и онеспособе за сваку самосталну народну политику и да вештачким начином разједине Југословене и тиме онемогуће слободно југословенско државно огуњиште. Али у тим приликама живела је југословенска народна мисао у души поробљеног и разједињеног нашег народа и у индивидуалној племенској свести одејавала се у живом сећању словенског порекла и југословенског братства. У колико су удари тих наших непријатеља бивали тежи, у то-

лико је више јачала и свест о нашем народном јединству и сазревало сазнање да мисао народног јединства неминовно изискује и јединство државе.

Мисао народнога јединства и државног уједињења постала је непресушним извором народне снаге и њоме је наш народ успео да се одржи у борби и да против туђинске силе одбрани своју расну народну одлику и своју етничку целину. Из тог извора народне снаге и веровања црпили су своје национално надахнуће, полет великих мисли и видовиту своју свест, највећи синови нашега народа у разна времена и у разним крајевима. И они су веровали, да је све што је у нашој култури заиста национално, није само српско, хрватско и словеначко него у исто време и југословенско и да је духовно јединство Југословена први услов њиховог интелектуалног и културног напретка. И у вртлогу светскога рата, сви први Југословени имали су пред очима тај свети политички идеал, за који су на зад поднесене жртве и учињени подвизи, којима нема примера у историји света.

ВАШЕ ВЕЛИЧАСТВО,

Наше покољење је највише претрпело, али оно је имало и велику срећу да на челу с Вама, а под мудрим и јуначким вођством Вашег, славом увенчаног и неумрлог Оца, Краља Петра I, Великог Ослободиоца, (Славу му!) приведе у дело: наше ослобођење и уједињење у своју народну државу, — вековне тежње највећих духова и небројних покољења нашега народа. Огромним и неописаним заносом, целокупни наш народ поздравно је Први децембар 1918 године, када је Ваше Величанство, по слободно израженој вољи свега нашега народа, свечано прогласило: уједињење Срба, Хрвата и Словенаца у једну народну државу под Династијом Карађорђевића. (Одушевљени аплауз и узвици: Живео!)

Унутрашње уређење наше државе требало је да оствари органску сарадњу свих делова нашега народа и пуни развитак свих народних снага у циљу здравог народног и социалног напретка и правилног политичког живота. Данашње покољење, зането осећајима среће и задовољства, победе и успеха, није одмах предвидело све тешкоће, које су још стајале томе на путу. Оно није видело да је остао још један непријатељ, силан и озбиљан: остали су тешки трагови наше дотадашње разједињености. Њено разорно дејство није могло уништити ни ослабити велику народну мисао, али се осетило у нашим погледима и нашим навикама. Са тим непријатељем није се довољно рачунало и узрок недаћа у нашем националном и државном животу лежи у томе. Скоро читаву деценију партијска заслепљеност и погрешно упућивање нашег политичког живота све је више одвраћало народ од правих путева његова напретка. Грчевита везаност за политичке формације и погледе, израђене са племенским, верским и покрајинским идеологијама, изазвала је тежак судар. Велика је заблуда била да се у сва три племена мислило да се може и после уједињења наставити онакав политички живот, какав је био под туђинским или у независним националним државама. У место да се политичка делатност наших партија трошила на

унутрашње сређивање наше државе, у југословенском духу, на изједначењу свега законодавства и на привредном и социалном раду, она је најозбиљније запретила и самом државном и народном јединству.

ВАШЕ ВЕЛИЧАСТВО,

У тим судбоносним часовима, када је унутрашња разједињеност била на врхунцу и кад се услед политичке и идејне поремећености није могло наћи никако друго решење, објављен је Манифест од 6. јануара 1929, надахнут мудрошћу државника, храброшћу јунака и топлином искреног родољуба. (Одушевљен и дуготрајан аплауз). Посматран данас, он нам се претставља не само као акт политичке потребе него управо као акт логичке и историјске неминовности.

Спас државе је њен врховни закон, а сва се државна уређења доносе и мењају према потребама и интересима државним и народним. Устав од 28 јуна 1921 год. није више одговарао стварним потребама народног живота и изгубио је моралну подлогу, која законима даје живот па је због тога престала могућност да он буде и даље осном правног поретка у нашој држави. Исто тако, није било могуће да се криза реши парламентарним путем и донесе нов Устав, који би водио рачуна о стеченим нашим десетогодишњим искуствима. Преостало је само право и дужност Вашег Величанства, да, извршујући високи позив заточника народног и државног јединства и врховног чувара највиших интереса Југословенског народа, изведе земљу из хаоса. Срећна је судбина нашега народа што се на југословенском престољу затекло Ваше Величанство, вољно и одлучно, да тим јединим могућним законитим путем ка нашем политичком препороду изврши своју историјску мисију. (Узвици: Живео! и одушевљен аплауз).

Народно Претставништво сматра за своју дужност да ода част и народу. По урођеном осећају, да у најтежим часовима најје прави пут, схватио је Југословенски народ да је гениј историје проговорио кроз уста Вашег Величанства кад је требало сачувати територијално, културно и духовно јединство наше домовине. Потпуно правилно разумевши побуде Вашег Величанства за одлуку од 6. јануара, народ је листом и одушевљено прихватио нови правац, и са зрелошћу, која би чинила част и народима са далеко већим политичким традицијама, и постао прави и најбољи сарадник у великом делу, које је требало наставити. Народ је политику Вашег Величанства примио као своју и постао у ствари њезиним носоцем.

И као што је народ у земљи прихватио, тако су и сви наши пријатељи и на страни топло поздравили спасоносни чин од 6. јануара.

Краљевска Влада, којој је у новим приликама Ваше Величанство поверило, да, по интенцијама Вашег Величанства, води послове највише државне управе, примила је на себе дужност да брзим и сходним мерама одмах приступи поправци државне администрације на свима пољима, као и обнови политичког живота. Она се при томе држала начела пуне законитости, правде и апсолутне јед-

накости, руководећи се само интересима државе и негујући, у духу јединства, слогу, једнакост и равноправност свих Срба, Хрвата и Словенаца. Према тим високим циљевима и правичним принципима саобразила је Краљевска Влада свој рад, и брзо су се почели јављати жељени успеси у свима правцима. Постигнуто је поштовање земаљских закона и државног ауторитета од стране свих грађана. Учвршћен је углед државе на страни. У жељи да наша држава почива на чврстим основима писаног права, донесени су многи закони у свима областима државне управе, на које се жељно чекало већ од самог уједињења. Ти закони су чврст и поуздан ослонац за даљи развитак нашег државног живота, и они дају нашој држави обележје јединствене правне државе у потпуном смислу те речи. А Закон о соколу Краљевине Југославије нарочито ће послужити физичком и етичком препороду и духовном ерођавању.

Закон о називу и подели Краљевине на управна подручја, од 3 октобра 1929 год. има историјско значење. По њему је наша земља добила оно име које у пуној мери одговара појму уједињења, јер један народ може да има само једно име и то име, преноси на своју државу. Име Југославија било је већ давно озакоњено у срцима наших јунака на сабљи и на перу, па је у ствари требало санкционисати само оно што се већ свугде признавало. (Аплауз и узвици: Тако јел!) Истим је законом подељена земља на Бановине, а то значи почетак новог унутрашњег живота и раскида са оковима прошлости. Те окове прошлости, који су на разне начине спутавали поједине делове наше, требало је разбити, и нову поделу Краљевине прилагодити једино властитим економским, социјалним и културним потребама.

Народ је јединодушно пристао уз свога Краља и његову политику и том свом уверењу стално је давао видне изразе, а на изборима од 8 новембра 1931 и 3 јануара 1932 год. то је и потврдио својим огромним учешћем и нама ставио у дужност, да пре свега изразимо Вашем Величанству искрену и дубоку захвалност, што сте 6 јануара 1929, пресекили стање, које је неминуовно водило у пропаст, и ударили темеље за праву југословенску народну и државну политику.

Народно Претставништво одаје пуно признање Краљевској Влади и одобрава њезин рад од 6 јануара 1929, на овамо, у ком су значајном периоду наше историје, на корист и срећу земље, ударени темељи који се више неће разградити.

Народно Претставништво је уверено, да ће Влада Вашег Величанства свагда на свим подручјима државне управе с једнаком љубављу и бригом штитити и унапређивати интересе свих делова народа и државе.

Народно Претставништво тврдо је решено да на овим темељима даље гради и изграђује. Потпуно свесни велике одговорности што је носимо, као преставници народа у ово тешко доба, нећемо допустити да се од тих тековина отступа и да се земља опет излаже покушајима који могу да је поново доведу у хаос, јер смо и ми урезали у наша срца политичку веру Вашег Величанства: „Чувати јединство народно и целу државну, то

је највиши циљ моје владавине, а то мора бити и највећи закон за мене и свакога. Народно јединство и државна целина не могу никада бити предметом никаквих погађања; (дуготрајни аплауз) они морају увек бити изнад нашег дневног живота и изнад свих посебних интереса“.

Кад су постигнути политички циљеви, кад су извршени задаци које је имао у виду манифест од 6 јануара 1929, Ваше Величанство доследно традицијама Дома Карађорђевића, а у примерном схватању свога високог позива, сматрало је да је дошао час да се народу и земљи врати уставно стање. Устав од 3 септембра 1931, користећи се стеченим искуствима, одговорио је најбоље и најпотпуније потребама нашег политичког и националног живота. И појединци и скупови налазе у њему, док стоје на закону, обезбеђење својих моралних и материјалних интереса, у највећој мери, те нам он претставља оквир у коме се напредан народ може слободно и успешно развијати у демократском духу.

Народно Претставништво поздравља с радом даље уређење наше државе и изграђивање самоуправе, и прихватиће иницијативу Краљевске Владе да се самоуправни живот у општини и бановини усаврши и утврди дефинитивном организацијом.

ВАШЕ ВЕЛИЧАНСТВО,

Свестан солидарности интереса, који везују све народе, одлучно мирољубив и по своме срцу и по своме разуму, и по својим осећајима и по својим интересима, наш народ је прихватио за решавање тешких проблема садашњице и припремање боље будућности човечанству високи принцип међународне сарадње.

Са истрајношћу, која му је својствена, он савесно испуњује дужности, које му та сарадња налаже. Уносећи у тај посао своју енергију, прекаљену у тешким историјским моментима и своју снажну веру у бољу будућност, опробану у великим искушењима, наш народ учиниће у заједници са осталим народима све напоре, да би се нашао здрав излаз из садашњег тешког стања.

Спољна политика прожета овим идејама омогућује нашој држави добре односе са свима народима: сталност те политике, непоколебљивост у верности и пријатељству, коју је увек показивао наш народ, створили су и стварају пуно сагласност између нас и наших савезника и пријатеља. (Узвици: Живели!) То су залог за нашу лојалну сарадњу у предузетим пословима, поуздани докази да ће Југославија, свесна своје улоге на Балкану и у средњој Европи као и свога положаја у међународној заједници, остати и у будуће искрени поборник мира и одлучни чувар стања створеног уговорима о миру. (Узвици: Тако јел!)

Пројекти истим осећајима, вођени истим идејама, ми ћемо учествовати у решавању она два крупна проблема, који су стављени ове године на дневни ред. Наш народ је готов, да у питању ограничења и смањења наоружања прими све жртве, које се могу и морају довести у склад са интересима наше солидно и трајно гарантоване безбедности. И ту он остаје у пуној хармонији са поли-

тиком, која се спроводи у друштву народа, са основним принципом, који је, у питању разоружања, изражен у Пакту друштва народа.

Сагласно овим начелима, наша војска која никад није била сретство за агресивну политику, остаће и у будућности оно, што је била у својој сјајној прошлости: одбрана народа, борац за остварење високих идеала међународне правде и слободе. (Узвици: Живела војска!) Инструменат мира, школа за национално васпитање, бранилац земље и њених права, наша војска ужива пуно поверење народа. Народно Претставништво сматра за своју пријатну дужност, да и овом приликом то изрази и нагласи.

Угрожени крупни народни интереси с једне стране, принципи једнакости међу народима у подношењу жртава с друге стране, одређује став наше државе у тешком питању одлагања плаћања репарација. Народно Претставништво је свесно, да је иницијатива из прошле године, за решавање овог питања, ставила нашу државу у изузетно тежак положај; та акција имала је према нашој држави за последњу повреду принципа једнакости међу народима у подношењу жртава. С тога је Народно Претставништво са највећом пажњом саслушало мудре и одлучне речи Вашег Величанства, којима се одређује наш став у том питању не само како је оно постављено сада него и како се оно покушава поставити. „Ми не можемо, да на једној страни носимо терет за победу општих принципа слободе и правде, а да на другој страни будемо лишени могућности накнаде за учињене нам огромне ратне штете“. (Аплауз и узвици: Тако јел!)

Народно Претставништво разумевајући потпуно да се друкчије не може поступити, изјављује своје уверење, да ће наш став наћи на потребно разумевање.

ВАШЕ ВЕЛИЧАНСТВО,

Народно Претставништво свесно је озбиљности времена у коме се састаје и тешкоће проблема пред којима се налази. Оно схвата врло јасно да велика и незапамћена привредна криза није ограничена на нашу државу; оно зна да је криза и по својим узроцима и по својим последицама општа, светска.

Светска привредна криза ставља нашу државу пред тешке али не несавладљиве задатке.

Услед огромног пада цена пољопривредних производа, наш народни доходак знатно се смањило. Наше је народно богатство опало. Услед онадања куповне снаге земљорадника, занатство је осиромашило, трговина застала а индустрија не може да нађе довољно потрошача. Аграрни протекционизам индустријских земаља још више спречава могућности рентабилног уновчења наших пољопривредних производа. Земљорадник једва може да рачуна своје наднице у вредност својих производа и с тога му се спушта ниво живота.

Наш је циљ и задатак да у сарадњи са Краљевском Владом тражимо пута и начина да се преброди ово тешко стање са што мање штете по нашу привреду. (Одобравање).

Потребно је, да се, према тешкој привредној ситуацији подесе наше јавне финансије. Ради тога, мора се буџетска равнотежа чувати по сваку цену

највећом штедињом. Треба извршити ревизију личних и материјалних расхода, упростити и преуредити нашу државну управу а исто тако и бановинску и општинску самоуправу. Штедињу проводити свуда и на сваком месту јер је прека потреба да порески терети одговарају стварном народном доходу, односно смањеној финансијској моћи наше привреде. (Одобравање). Ред у финансијама треба чувати и поставити на сигурне и трајне темеље.

Треба чувати стабилност нашег народног новца, јер то је предуслов за консолидован привредни живот, и само ако имамо стално мерило вредности, моћи ће наш привредник и земљорадник да зна колико прима за свој рад.

Највећа пажња мора се посветити организацији пољопривредне производње, њеном усавршавању према потребама светских пијаца. Пољопривредну производњу треба упутити новим правцима.

Чување старих и отварање нових тржишта за наше пољопривредне производе и добро смишљена организација њиховог извоза мора да буде један од главних задатака наше државне политике.

Народно Представништво поздравља као један корак за очување куповне снаге нашег земљорадника и рад на увођењу преференцијалних царина на аграрне производе.

Ради очувања и одржавања куповне снаге земљорадника треба уклањати разлику између цена пољопривредних и индустријских производа и прилагодити услове економске активности других привредних грана конјектури аграрних производа.

Чување и одржавање куповне снаге земљорадника постићи ће се омогућавањем примерне цене његових производа. Сељак могао би своје производе продавати и по нижим ценама али само под условом, да може куповати своје потребе по сразмерноиским ценама. (Усклици: Тако јел!)

Подизање нашег земљорадника помоћи ће Краљевска Влада и Народно Претставништво, ако се пољопривредни кредит, чије је организовање, благодарећи у првом реду Вашем Величанству започело оснивањем Привилеговане Аграрне банке, даље развије и разради.

Нашем земљораднику треба омогућити да искоришћује кредит под нормалним условима, који одговарају рентабилности његове производње.

Пољопривредни кредит треба развијати из нових извора и јавних средстава и искористити кредите код установа као што је Народна банка а који стоје по закону на расположењу за ове сврхе.

Задружни кредит треба развијати у што јачем степену.

Ослобођавање сељака од зеленешких обавеза и претварање неподносивих скупих дугова у обавезе, које ће одговарати погоршаним привредним приликама, биће стална задаћа Народног Претставништва, које очекује конкретне предлоге Краљевске Владе у том погледу. (Одобравање и узвици: Тако јел!) Дугорочни хипотекарни кредит ваља поставити на широку и здраву основу и настојавати да се набаве средства, било домаћег, било страног порекла.

Захваљујући Вашем Величанству, донесени су важни социјално-аграрни закони о ликвидацији аграрне реформе у северним, јужним и западним крајевима. Тиме је остварено начело да земља

припада ономе, ко је ради. Разрешењем феудних односа ослобођено је коначно преко стотину хиљада националних породица. Створени су услови за здрав развитак нашег села.

Народно Претставништво очекује, да Краљевска Влада што пре уведе у живот и убрза извођење тих закона, јер ће тек онда бити остварено основно начело аграрне реформе: да земља припада земљораднику.

Као што је здраво начело да земља припада земљораднику, тако је исто и државна потреба да земља буде сачувана за земљорадника, и да она остане у његовим рукама. (Узвици: Тако је!) Народно Претставништво очекује од Краљевске Владе да поднесе у што краћем року предлоге о сходним законским мерама.

Народно Представништво стојећи на становишту националне солидарности, сматра да треба радити на развијању свих грана привреде и створити погодне услове за рад а нарочито у пасивним крајевима, и да треба помагати прераду домаћих производа занатством, као и у оним индустријама, које прерађују домаће сировине и служе задовољењу домаћих потреба. Трошењем домаћих производа чуваћемо народни новац у земљи за потребе наше привреде.

Признајући потребу развијања националног капитала, Народно Претставништво сматра да треба спречити сваку његову злоупотребу на штету радне снаге и народног здравља.

Заштита рада и осигурање живота свих радних слојева према начелима социјалне правде, јесте један од здравих услова за даљи развитак наше привреде.

Начело народне солидарности намеће нам дужност, да се, у овој светској кризи, терети расподеле подједнако на све слојеве народа и да се води рачуна у финансијској политици о равнотежи интереса између земљорадње и индустрије.

Народно Претставништво нарочито поздравља и очекује установљење Привредног Већа, које има да удружи главне претставнике свих грана нашег привредног живота на корисном послу давања стручног мишљења Краљевској Влади и Народног Претставништва.

Народно Претставништво верује да ће наша земља моћи, захваљујући својој привредној структури, да преброди смишљеним радом и законодавством за заштиту сељака, своју привредну кризу под мудрог Владавином Вашег Величанства и уз сарадњу Краљевске Владе и Народног Претставништва и да ће наша народна привреда изаћи из ове фазе светске привредне депресије здрава и са лепим изгледима на будућност. (Одобравање.)

Ваше Величанство прокламовало је начело штедње и дужност је целог народа да прихвати тај високи позив у читавом свом животу. Само штедња ће спасти сваког од претераног задужења. У времену привредне кризе не могу се задовољити све потребе него треба задовољавати најпрече. Само штељом и радом сваки појединац може да спасе не само себе него да помогне и целокупној привреди да се ова тешка криза преброди. Народно Претставништво очекује и од Краљевске Владе да предузме извесне сходне мере у овом правцу, нарочито за сузбијање луксуза. (Тако је!)

ВАШЕ ВЕЛИЧАНСТВО,

Народно Претставништво свесно је одговорности коју је примило на себе својим радом на обнови нашег политичког живота.

Оно се нада да ће моћи остварити свој задатак у присној сарадњи са владом Вашег Величанства.

Народно Претставништво верује да ће моћи своју историјску мисију: изграђивање наше националне државе, Југославије и остварење Југословенске организоване народне целине као и спасавање наше привреде, уз Божију милост и под мудрог Владавином Вашег Величанства, успешно и да изврши и да ће његова дела бити од трајног значаја.

Да живи Ваше Величанство! (Живео! Живео!)

Да живи Краљевски Дом! (Живео!)

Да живи и да напредује велика и неделава Југославија и сав Југословенски народ! (Живела! Живео!)

Завршетак читања Адресе сви присутни г. г. сенатори и г. г. народни посланици пропратили су одушевљеним аплаузом и бурним узвицима: Живео! Живео! — упућеним Његовом Величанству Краљу Краљевском Дому и Југославији.

Председник Сената Др. Анте Павелић: Господо, прелазимо на претрес нацрта Адресе и дајем реч известивоцу Адресног одбора г. Влади Милетићу.

Известивоца Влада Милетић: Господо сенатори и народни посланици, од уједињења до данас ово је друго заседање Народног Претставништва отворено Њ. В. Краљем лично Престоном Беседом. Први пут је то било 1919 године, прве године нашег Ослобођења и Уједињења, а други пут 18 јануара о. г. Ово значи да је период времена у коме се налазимо и да су задаци, који стоје пред Народним Претставнишвом, једнаке историјске важности и једнако су поносни као што су били и прве године нашег Уједињења.

Престона Беседа није кратка и није се ограничила на уобичајене фразе и форме. У њој је јасно и мушки указано на све оно што се око нас и са нама дешава и она отворено гледа, око у око, све оне претешке проблеме пред којима стојимо. У једној реченици дословно се каже: „Састали сте се у озбиљна времена, стојите пред тешким задацима, општа и незапамћена је криза“. Једном речју, Престона Беседа указује на све досадање историјске и политичке моменте, јасно и отворено указује на пут за све остале проблеме нашег народа и државе који се овога пута неминовно достављају и траже своје брзо и ефикасно решење пред Скупштином и Сенатом.

Речи исказане од Њ. В. Краља у Престоној Беседи све нас су, без изузетка, гануле до дна срца и код многих изазвале сузе радоснице. Такав пријем и одјек она је нашла и код целокупног нашег народа.

Према томе, господо, Адреса, која је пред нама сад на расправи и која је од Одбора, који сте ви делегирали, састављена, кретала се је у оквиру Престоне Беседе. Може бити, господо, да ће имати некога од господа међу нама, који ће мислити да

је у њој требало још много и много момената унети и подвлачити, али кад се зна да се она морала да креће у оном правцу и у оном оквиру у коме је Беседа Њ. В. Краља, онда ја мислим да ће сва господа Сенатори и Народни посланици веровати да се друкчије за сада и боља стилизација није могла и јасније и боље мисли свих нас пису могле боље да се изразе и изнесу.

Господо, сматрам, као што је то са најмеродавнијег места и од стране наше Владе и од нас самих наглашено, да се налазимо пред тешким проблемима, да ћемо ми много више одговорити своме позиву и својој дужности и пред народом и пред историјом, ако будемо мање употребљавали речи а више дела. (Гласови: Тако је! Пљескање).

То сам имао да кажем и ја се надам, да ћемо ми овакав нацрт Адресе, који је мало пре прочитао, усвојити у целини, јер сам моменат и сав њен значај сматрам да ће у томе имати ону пуну важност, коју она заслужује (Пљескање).

Председник Сепата Др. Анте Павелић: Подељујем реч народном посланику г. Др. Миленку Марковићу.

Др. Миленко Марковић. Господо сенатори и народни посланици! Сматрам својом дужношћу да узмем реч у адресној расправи, како би са политичког гледишта образложио, зашто ју прихваћам као основ за расправу у њеној целини и у појединостима.

Господо сенатори и народни посланици, са осећајем најдубље благодарности у непоколебивој и неподељеној оданости, верности и синовској љубави, чуло је и слушало, помно и предано — *Прво Југословенско Народно Представничко* — Краљевски поздрав свог узвишеног владара, упућен из јуначког срца Његовог Величанства југословенском народу и његовим претставницима у Престоној Беседи, којом је Његово Величанство благоизволело, уз највишу Краљевску почаст учињену народу, да прогласи дана 18 јануара 1932 год., Народно Претставништво, отвореним.

Са највећим одушевљењем, оснажени и осокољени, пратисмо Краљевску реч, пуну полета и вере у лепу нашу народну будућност, у историјском часу што га преживљујемо сви заједно: Краљ, Народ и Држава. На ову Краљевску реч одговара *предложени нацрт* Адресе.

Све да и нисмо, господо, у најближој прошлости нашој преживели бурне дане, тежина историјских речи нашег владарца, била би увек светла свима нама, да чувамо све народне тековине, стечене у низу векова, као плод духа, пера, речи и сабље, највећих синова, из редова нашег поносног — српског, хрватског и словеначког племена.

Духови наших народних пророка, мученика и јунака, заштитника и носиоца Народне Мисли, лебде у овај час над нама пуни утехе и задовољства, гледајући свој успех и своју победу у кругу у којем је уједињени наш Југословенски народ, окружио одано, искрено, верно и захвално, *Првог Свог Југословенског Краља*, као највећег чувара наших народних светиња, преданих свима нама у аманет.

Господо сенатори и народни посланици, клањајући се неумрлој успомени великих духова наших народних великана, који су лебдели над тим, да се не угаси наша мисао народног уједи-

љења, угрожена са свих страна непријатељима јачим од нас и по броју и по душевној снази, — ми бисмо учинили грех, кад не бисмо истакли и признали да без нашег политичког ослобођења не би било услова ни за наше народно уједињење.

Ми писмо у стању, тумачећи прошлост, садашњост и будућност нашег народа, са речима довољно да захвалимо и одамо пошту, коју предајемо и нашем потомству, на подвизима оних највећих јунака и најбољих синова нашег народа, који су за слободу народну, нашу и нашег потомства, жртвовали своје животе, расули своје кости по дубинама земаљским и пучинама морским широм целог света; који су охрабрени јуначким патњама узвишеног свог — тада владара, благопокојног великог Краља Петра Ослободиоца, и тада наследника Престола, који су подстрекнути храброшћу и пожртвовањем Косовских осветника, Божјом помоћу и јуначком срећом, после гигантске борбе, после незапамћених надчовечних мука и жртава ослободили не само своју милу Отаџбину него и свују браћу од тешког јарма надмоћних непријатеља; да заврше своје велико дело уједињењем свих Срба, Хрвата и Словенаца под жезлом јуначких Карађорђевића, које данас чврсто стоји у десници Његовог Величанства Краља Александра I.

Одајемо и данас част и славу сени тих дивова, који су доказали свима нама са каквом се пожртвовношћу борило за ослобођење нашег народа, његово уједињење и јединство. Ми смо при томе сретни и благодаримо Богу, што нам је из оне светске борбе изнео првог јунака у којем данас гордо и поносио гледамо свог витешког владара, првог југословенског Краља, неустрашивог војсковођу, који је чувао тековине својих узвишених предака, својих синова и војника, да понесе међу нама и пренео по свету име и првог државника у узвишеној својој владарској личности.

Те жртве показаше и доказаше јасно са коликом су великодушношћу ови јунаци, њихов војсковођа, војска и народ принели жртве за наше уједињење, којем је само тако могло да претходи наше ослобођење. Те ретке и најлепше врлине које красе тело и дух човека, уклесане су данас дубоко у наше заједничко југословенско име, и оне нас зову, да их чувамо и у срцу јуначком сада заједничком мишицом да то чинимо упоредо у надметању, да одговоримо на њих и као грађани и као војници својим достојним радом по Краља, Народ и Отаџбину.

Господо сенатори и народни посланици, у том и таквом схватању дочекали смо и преживели 1 децембар 1918 год., када је Његово Величанство, као високи тада заменик свог узвишеног родитеља, непатвореном вољом народа нашег Срба, Хрвата и Словенаца — народа југословенског — прогласило уједињење наше, у којем смо тада видели, а и данас гледамо сви остварење вековног сна и идеала нашег заједничког и јединственог народног генија: да се на тај начин приведе у дело и одлука српске Народне скупштине одржане у Нишу 7 децембра 1914 год. по којој је, после успеле одбране, настављена борба за ослобођење и уједињење све наше неслободне браће Срба, Хрвата и Словенаца, да се тако оживотвори и одлука југословенског Конгреса одржаног у Нишу 6 маја 1915 год., који

је замолио све велике силе и државе које се боре за народно начело и правду: „да безуветно очувају наш народ од сваког цепања, као и његове земље од сваког киданја, те да омогуће Србији да изврши своју ослободилачку и културну мисију, која ће бити залог за одржање постојаног мира у Европи“.

Чувајући народне идеале, светиње из прошлости, а одазивајући се тако и жељи нашег нараштаја, прегнуло је Његово Величанство да, у сарадњи са синовима нашега народа, изгради јединствену државу, у којој би и по тадањем као и садашњем схватању најбоље било сачувано и обезбеђено и народно јединство.

То је био несумњиво и исправно схваћени захтев наше прошлости, наше садашњости и наше будућности.

Савременост и оправданост тог општег југословенског захтева урезали су уставни чиниоци у Устав од 28 јуна 1921 године, како би сазидали најподобнију зграду, за наш државни и народни живот.

Тек после седам година, у никад неочекиваној страначкој борби, дошао је један део народних и политичких људи и вођа до закључка, да је Уставом од 28 јуна 1921 године, створена и сазидана државна зграда по народну будућност, по светлости својој, тавна, а по простору, свом уска, ма да су баш градитељи ове зграде у часу њене градње, једногласно утврдили, да у њој има: „и довољно светла и довољно простора“.

Баш градитељи ове зграде, на велико изненађење свих нас, рекоше сада, сагласно и са оним који ову зграду нису градили, да у тој згради нема за наш народни развитак ни светла, ни простора; да она нема вредности за наш заједнички живот, да је дакле у свести нашег народа, као државна зграда, поништена.

Нема, међутим, сумње, да је Уставом од 28 јуна 1921 године сазидана зграда била и довољно светла и широка простора, и да је била подесна да у њој живи јединствен народ, али један део друштва у њој, није био ни сложан ни вољан, да широку слободу речи и кретања, у тој пространој згради употреби на добро народа и државе.

Широка слобода, као најбржи пут ка народном јединству, зајемчена у великој уставној згради, није схваћена као народно добро и тековина, која се мора чувати и поштовати, него је благодат и посед-златне слободе злоупотребљен на штету нашег и народног и државног јединства.

Наше законодавно тело у исто то време било је поприште страначке једностране борбе за власт, у којој се разбукташе страначке па и племенске страсти које су довеле до стварања пречанског фронта и, у својој необузданости, проузрочиле очајну борбу и братску мржњу не само у законодавном телу него и у недужном народу нашем.

Такво стање довело је до тог, да је наш државни и народни живот био озбиљно угрожен, јер је непромишљено, као никад, ударао брат на брата; то стање и криво схватање, побило је несумњиво, али привремено, у нашем народу необориву и усађену чињеницу у његовој души и срцу, да поједино племе, баш у целини, у јединству добија: „своју највишу вредност, свој крајњи циљ“, као што је то у сагласности са нашим уверењем истакао

и предложени нацрт Адресе, а Његово Величанство благоизволело да истакине у својој Престоној Беседи.

У међусобној борби заборавило се: да „народно уједињење није дело једне генерације ни последица историјског случаја. То је дело непрекидних напора, вековних националних и живих сила и резултат моралних историјских тековина. Народна јединство и државна целина не могу никад бити предмет никаквих погађања; они морају бити увек изнад нашег дневног живота и изнад свих посебних интереса“, рекао је Први Заточеник нашег народног јединства.

То су историјске речи Његовог Величанства у узвишеном погледу на наш политички живот и развитак, које су нашле дубоког признања и вечне истине у нашој души, у нашем срцу и у нашем југословенском разуму.

Услед ових тада разноликих схватања и гледишта у једном делу нашег друштва, у никад не предвиђеној борби нашао се и наш народ на раскршћу и пред одлукама које се очекиваху.

У том претешком часу, као мелем на наше ојађене душе, освануо је 6 јануар 1929 године у виду спаситеља који се родно, да изведе државу и народ, дакле и друштво наше, на прави пут, да скине велик терет са свих нас, терет који је притискивао једнако виновнике створеног зла, као и невинне, који су од туђих греха страдавали.

Услед тада увреженог схватања, био је то једини излаз, створен историјском одлуком Његовог Величанства Краља, која је и у часу кад је донесена, као и данас, била јединствено у народу свестрано и одушевљено поздрављена и прихваћена, чију замашност осећамо сви ми још и данас, дубоко убеђени, да ни државу ни народ из вртлога у који смо били пали, не би изнела проведба оних широкних слобода, предвиђена садашњим Уставом, која нас је довела у исто време до мртве тачке и до нашег нежељеног разједињавања.

Благотворно дејство те историјске и узвишене владалачке одлуке, осетио је ускоро затим цео наш народ, јер је Краљевска Влада, по највишој упуту Његовог Величанства успела: „Да добром управом стисна страсти и ојача у народу веру у будућност“; да докаже, да се у јединственом нашем законодавству огледа и дух нашег народног јединства.

Следела је потом једна за другом, већа једна од друге, одлука Његовог Величанства Краља, по којој је законом од 3 октобра 1929 године наша Краљевина добила право име и поделу, која је једном за увек „раскинула видне трагове наше историјске и племенске прошлости и подвојености“ и ударила темеље једнакости и равноправности свих Срба, Хрвата и Словенаца.

По утврду мисли нашег јединства од трајног је замашаја и мисао Краљевска, по којој је на висинама нашег неба полетео Југословенски Соко, обдарен јединственим даром, старешинством Југословенског Престолонаследника и заставом Југословенског Краља.

Племенску осетљивост нашу потпуно је ублажила снага, дух и провидност Његовог Величанства, која је на Олтар Отадбине и Југословенског народа, савила и положила на одар својих славних предака, победоносне заставе јуначке своје војске и заменила их заставама југословенским, утврђујући на тај начин са највишег места непобитну

чињеницу: да је света дужност наша, да следујемо том узвишеном примеру, да за јединство нашег народа — југословенства — принесемо све оно, што је у сваком племену код нас најдостојније, најбоље и најплеменитије.

Ови путеви, ова настојања наша и ове чињенице, молимо да учврсти Његово Величанство о истини у нашем народу, да се налазимо на правом путу: „За изграђивање наше националне државе“.

О том уверавамо ми народни претставници свог великог Краља, позивајући се на мисли и одушевљење и оног дела нашег народа, у чије крајеве није могла до сад да стигне узвишена Особа Његово Величанство.

У том расположењу дочекао је наш народ и 3 септембар 1931 године, када је Његово Величанство Уставом дало основе за најбољу изградњу државног и народног живота уопште, искључујући при том: „расправу, погодбу и погађања о народном јединству и државној целини“, са нарочитом жељом да се новим радом утврди: „Један, слободан, равноправан, национално недељив народ, пуи поштовања за веру, надахнут свим што је лепо и узвишено и свестан своје велике дужности у људској заједници“.

У том правцу, видим ја и гледам, господо народни претставници, одређен пут за наш законодавни рад, државни и народни поступци и демократски наш развитак уопште, а народно поверење, које смо стекли, биће нам у њему најјачи ослонац, али уз то и најбољи залог, за извршење нашег задатка, поносног: по Краља, Народ и Отаџбину. (Одобравање).

Прејседник Сената Др. Анто Павелић: Ја сам тако слободан замолити господо говорнике, да се могу слободно послужити белешкама, али да не настоје да се служе у том облику да то буде читање говора, јер онда бих морао збиља ускратити им реч.

Као други говорник је г. Др. Владимир Равнихар. Има реч сенатор г. Равнихар.

Dr. Vladimir Ravnihar: Visoka zbornical Dovolite mi, gospodje senatori in narodni poslanci, da Vam ob tako pomembni priliki, kakor je razprava o adresi na prestolno besedo Njegovega Velicanstva Kralja, govorim v svojem slovenskem jeziku (Ploskanje). Ne storim tega s kakega demonstrativnega namena. Hočem le podčrtati oni del prestolnega govora, ki taki nedvoumno kakor odločno govori o popolni ravnopravnosti vseh plemen naše skupne domovine, tvorečih v njej en enoten državni narod jugoslovanski. Je to skladno z določbami naše ustave od tretjega septembra preteklega leta, zlasti člana tretjega te ustave, kateri daje slovenščini častno mesto ter proglašaja jezik slovenski poleg srbo-hrvatskega za službeni, za državni jezik. (Odobranje).

S tem je odstranjena vsaka bojazen in skrb, da bi naš slovenski jezik, v katerem sta v 16 veku pisala prve knjige Primož Trubar in Jurij Dalmatin, v katerem je koval svoje verze prvi pesnik slovenski Valentin Vodnik in ki so mu isklesali klasično obliko v vsej njegovi lepoti vsi naši pesniki in pisatelji, ti naši proroki boljše bodočnosti, od Franceta Prešerna preko Ivana Cankarja pa do Otona Župančiča, — da bi ta jezik z vso svojo prožnostjo tudi kot znanstveni tonil v neki novi jugoslovenščini. To dragoceno pri-

dobitev, katera je tako zmagovit način prestala svoje najtežje preiskušnje stoletnega duševnega robstva, hočemo ohraniti kot narodno svetinjo svojo.

Slovenci smo, ako abstrahiramo od naših bratov in sester, ki še čakajo na svojo odrešenje, v naši narodni državi, prvič po svojem več kot tisočletnem obstanku na svoji zemlji, s strani te države nacionalno saturirani. (Ploskanje in živo odobravanje). Naš slovenski jezik je priznan v uradu in v šoli, od osnovne šole pa gori do univerze. Država nam daje po svoji moči vse pripomočke za samobitni kulturni razvoj in obstoj. Vzdržuje nam naša narodna gledišča, prevzela je naš konservatorij v državno skrb, podpira naše najpomembnejše kulturne institucije. Slovenskemu človeku je dana možnost, da, se uveljavi v vsem našem javnem življenju, ne samo po kakom ključu, ampak v svobodni tekmi z vsakim srbskim in hrvatskim človekom, po svoji zmoglosti in sposobnosti, za katerih razvojne nemogočnosti je prevzela jamstvo sama naša ustava. To bodi rečeno na ven, pa tudi vsem onim našim domačim ljudem, kateri z večim ali manjšim prepričanjem še govore o nekem ogroženju naše slovenske samobitnosti. Ako vidijo tako ogroženje že v samem sožitju s srbskim in hrvatskim elementom, potem rečem, da prav oni sami kažejo zelo malo vere in zaupanja v notranjo silo te samobitnosti in nje zunanjega znaka, jezika slovenskega. Naj jim kličem v spomin večno-resnične besede Miroslava Tyrša, kateri pravi nekje, da ima historija mnogo zgledov, da še vsak narod, kateri je zginil s površja, je poginil po lastni krivdi. Usoda takih narodov se ni odločevala na bojiščih, ampak je bila odločena davno pred bojem.

Eno pa je gotovo, da moramo Slovenci tudi vso svojo samobitnost položiti na oltar svoje skupne domovine, da jo moramo dati na razpolago celoti, naši državi, katera naj iz nje črpa vse viline, vse najbolje in najlepše, kar je državi potrebno za njen kulturni, gospodarski in socijalni napredek. (Ploskanje in odobravanje).

Prestolni govor ugotavlja v svojem političnem delu dejstva in činjenice, katero morajo biti za vsakega pravega patriota samo po sebi umevne. Zlasti pa za one naše nacionalne ljudi, katere so v tej nacionalni državi, kakoršno nam pretstavlja baš prestolni govor, dočakali vresničenje desetletnega in desetletnega sna, deset in desetletnih telesnih in duševnih naporov in za njo žrtvovali vse duševne in fizične sile. To je samo ob sebi umevno, ali posebna odlika besede vladarjeve je ta, da stori to na tako pregnanten način, da ne pušča nobenega dvoma glede smernic in glede končnih ciljev naše državne politike. O teh fundamentalnih političnih načelih, katera naj tvorijo temelj naši narodni in državni zgradbi, je s tem zaključena vsaka debata, ona so stavljena s dnevnega reda vsake razprave. In samo logičen zaključek je, ako se ugotavlja, da ona ne morejo več biti predmet pogajanj ali trgovanja s strankami ali s kakimi političnimi skupinami. S tem je napravljen konec onemu brezplodnemu prerakanju, katero je čela desetletja zaviralo naš gospodarski in kulturni razvoj, pa tudi razvoj v pravno državo. Storjen je konec onemu stanju, katero je nujno moralo vesti do 6. januarja, ako nismo hoteli katastrofe. S tem pa je dana tudi vsa stabilnost naše državne politike, ki smo jo tolikanj pogrešali v nesrečnem razdobju pred 6. janu-

arjem 1929. Ta znameniti datum pomenja kamen mejnik v zgodovini našega naroda. V Sloveniji, to bodi ugotovljeno, ni bilo nobene tedaj obstoječih strank, ki bi ne bila iskreno, z veseljem in celo z navdušenjem pozdravila tega velikega državnškega čina našega vladarja. (Navdušeno ploskanje).

Svoboda, gospoda moja, je lepa stvar. Nikakor si nočem osvojiti teze za početnika boljševiske Rusije Lenjina, kateri pravi nekje, da je svoboda predsodek buržuazije. Ali svoboda je kakor „bujica“, hudo urnik, kateri v svoji nebrzdanosti trga, ruši i razdira bregove ter dela škodo rodovitnemu polju, kateri pa, speljam po umni in vešči roki v trdno zgrajeno strugo in korito, postane dragocena in blagodejna vodna sila, prinašajoča vsej svoji okolici blagostanje in bogastvo.

Gospoda moja! Saj smo imeli svobodo. Celih 11 let smo jo uživali nemoteno in brez zapreke, polno svobodo izražanja svojih misli, svobodo kretanja, svobodo tiska, svobodo političnega in parlamentarnega življenja. Pa kaj smo napravili iz te svobode? Karikaturu svobode! (Živahno odobravanje in ploskanje). Pokazali smo se nezrele, da bi iskoristili to svobodo v prid celoti, državi in narodu. Svoboda se je zloralbila v samopašne, lakomne in vsebične, politične in nepolitične sebične namene. In če se je režimu po 6 januarju nadelo ime diktatura — ne ženiram se spregovoriti te besede — potem je ta diktatura, sankcionirana po volji naroda, blagodejno zamenjala ono prejšnjo diktaturo partizanstva, korupcije in demagogije. (Viharno odobravanje in ploskanje).

In gospodje, ni bilo malo glasov, kateri so odkrito govorili, da bi si želeli, da bi bila ta diktatura režima po 6 januarju, kateri režim nam je dal red in pravno varnost, kateri nam je naklonil celo vrsto koristnih, dobrih in potrebnih zakonov, da bi bila ta diktatura s strokovnjaki na čelu, na mestu takoj po prevratu, po „slovu“ l. 1918. Prehranili bi si bili mnogo razočaranj, prištedili pa milijarde narodnega premoženja.

Visoko cenim načela demokracija, saj sem po teh načelih uravnaval vse svoje javno življenje in delovanje, toda prvi postulat demokracije je, da si je vsak pojedinca, vsak individuj svest svoje odgovornosti za ljudski blagor in dobrobit, druga zahteva demokracije pa je brezpogojna disciplina. Kjer ni te odgovornosti in te discipline, tam izbijejo na dan pod krinko demokracije najnižji ljudski instinkti in na mesto prave in resnične demokracije se ti košati neka lažna demokracija: Kjer te odgovornosti ni, ali pa je samo v podzavesti pojedinčevi, je treba demokraciji vzgojiteljev in vodnikov, da obdrže demokracijo na pravem potu.

Doba pred 6 januarjem je pokazala, da te odgovornosti ni bilo. Demokracija je iskala svojega vodnika in učitelja. Našla ga je na srečo nas vseh 6 januarja v sebi enega najposobnejših državnikov, v zvišeni osebi našega, v težki življenski borbi svojega naroda preizkušnega vladarja, (Frenetično ploskanje).

Današnje naše stanje je samo logično posledica 6 januarja in ne more biti drugačno, nego kakršno je. Danes klicati po svobodi, po oni svobodi, katero je vladala pred tem dnem, bi se reklo — hoteti, zahtevati tudi razmere, kakoršne so bile pred tem datumom. Demokracija si mora šele „krčiti“ utirati pota v našem narodu, dokler ne bode evlucijskim potom

našla prave oblike in forme, vstrežajoče potrebam in razmeram našega naroda.

Zelo posrečena se mi vidi v prestolnem govoru formulacija o decentralizirani unitarni državi. Po eni strani neomajno čuvati načelo edinstva, načelo nedeljivosti države, po drugi strani pa čim bolj decentralizirati državno upravo, to je agende prenesti na samoupravo naših banovin, ter na pretstavnike osrednjih oblastev v banovinah, to je stara težnja in praktična zahteva vsega našega prebivalstva zgolj iz razlogov umestnosti in štedenja. V tem pogledu še pričakujemo izvršilnih zakonov in naredb, ker so dose danje nezadostne. Dejanska, dosledna, do skrajne možnosti izvedena razbremenitev te naše srednje uprave, naših ministrstev mora iti sporedno z razbremenitvijo prebivalstva v prispevanju za kak dvojni sistem, to je v isti meri, kakor se izvrši decentralizacija uprave, naj se tudi odnosni prispevki, kateri so vzdrževali to upravo, prenesejo na banovine. Kajti, ako naj ti prispevki ostanejo neizpremenjeni, banovine pa bi zahtevale še novih, razen kolikor jih neobhodno potrebujejo za svojo upravo, tega naš narod ne bi prenesel. (Klici: Tako je!)

Presegalo bi okvir teh mojih izvajanj in pomenjalo bi neko parafrazo prestolnega govora, ako bi sledil temu govoru točko za točko, čeprav je ena pomembnejša od druge in bi vsaka zaslužila svoje posebno razmotrivanje. Zato se tudi samo na kratko dotikam drugega, gospodarskega dela prestolne besede.

V naši kmetski „seljački“ državi, s ponosom naj jo tako imenujemo, saj nam je kot taka reservoir za črpanje naših najboljših intelektualnih sil, v naši kmetski državi pravim, je le naravno, ako vso svojo skrb in pozornost obračamo kmetskemu stanu, njegovim težnjam, njegovemu blagostanju, njegovemu zdravlju. Baš v naših kritičnih časih se je pokazalo, da ima mnogo za sebe sicer trivialna rečenica: „Hat der Bauer s' Geld, hat's die ganze Welt!“ (Ako ima seljak „novac“ denar, ima ga i celi svet.) Kolikor je občutiti krize pri nas, ako izvzamemo ono drugo, krizo, krizo denarstva, pravzaprav krizo zaupanja, se pojavlja ta kriza v osiromašenju našega kmetskega stanu. Kot posledica tega šele nastopa kriza v obrti, industriji in trgovini, ki morajo pogrešati svojega najboljšega konsumenta. Ali homo mogli zvišati cene agrarnim proizvodom, to je manje odvisno od nas, kakor pa od stanja svetovnega gospodarstva, ali da se bosta morala obrt in industrija, da se bodo tudi ostali producenti, računajoč s konsumom, ako si hočejo ohraniti trg in odjemalcev, morali prilagoditi onim cenam, je več kakor gotovo. Bolje, da to store pravočasno sami, s pomočjo svojih dobrih organizacij, kakor da jih v to prisilijo razmere težkimi posledicami in žrtvami. Z vso blagohotnostjo za obrt, trgovino in industrijo, katerih prosperiteta nam je enako pri srcu, kakor ona našega kmetskega življa, bodi to povedano.

Gospodje senatori in narodni poslanci! Adresa na prestolni govor naj pomenja manifestacijo, manifestacijo ne samo našega narodnega predstavnitstva, ampak vsega po tem predstavnitstvu zastopenega naroda. Da je ta manifestacija tako enodušna, da smo se v tako kratkem času mogli zediniti na enotno besedilo in da ni oddvojenega mišljenja, nam je najboljši dokaz, kako enotno je prestolni govor odjeknil v duši

vsega jugoslovenskega naroda od Triglava pa doli do Gjevgelije. Besede našega vladarja so pogodile onega duha, s katerim mora biti prožet ves naš narod. Mi Slovenci se z radostjo in s polno zavestjo pridružujemo tej manifestaciji. Kakor sem že enkar dejal: „ne morem si misliti Jugoslavije brez Slovencev, a še manje si morem misliti Slovencev brez Jugoslavije“. (Viharno odobravanje in ploskanje). Samo v tej državi je naš spas, je naš obstanek, je naša bodočnost. Ni ga v Sloveniji človeka, pa naj si bo sicer tega ali onega naziranja, ki bi mislil drugače. Izven Jugoslavije, kakor imamo za to nazorne dokaze za našimi mejami, ni našega življenja. Če bi smel permutirati znańo rečenicu, bi dejal glede nas Slovencev: „Extra Jugoslaviam non est vita, et si est vita, non est ita!“ (Burno odobravanje in živio klici). In čim močnejša, čim silnejša je ta naša država, tem čvrstejša je tudi naša lastna pozicija. Zategadelj pa bi mogel biti nas Slovencev odgovor na kraljeve besede, kratko, ta: Slovenci stojimo v neomajni zvestobi ob strani svojega kralja, domo Mi na raspolago vse svoje skromne sile in, če treba, tudi življenja za čast in slavo ter lepšo bodočnost, naše skupne domovine, naše Jugoslavije!

To je naša javna ispoved, naša konfesija, ki naj jo kot Slovenec slovensko izpovem tudi ob tej svečani priliki. (Živalno odobravanje, ploskanje i živio klici).

Прејседник Сенаџа Др. Анте Павелић: Молим сенатора г. Др. Десницу, као трећег пријављеног говорника, да узме реч.

Др. Урош Десница: Господо сенатори и господо народни посланици, ја осећам неко необично задовољство што ми је пружена могућност да у овој дебати, која има да послужи и као енциклопедија нашег садашњег мишљења и расположења и као путоказ за наш будући рад, узмем ријеч.

Та моја ријеч, као израз мог личног мишљења, не би имала Бог зна какве вредности, па би брзо и лако пала у заборав и потонула у море пробране рјечитости оних учесника ове дебате који су пре мене говорили и који ће да говоре послење мене.

Али ја се осећам у овом часу, господо сенатори и посланици, више него икада да сам син моје уже отаџбине, оне сиромашне, али горде Далмације, која вјером што не малаксава и вољом која се не ломи, чува западну границу овог обновљеног Душанова и Томислављева царства, и чувајући ту границу, чува себе саму.

Ја осећам потребу да подвучем и нагласим пред цјелим свијетом да је Далмација чисто словенска, југословенска, да је она то по раси, по језику, по култури, по традицијама, и по вољи свог становништва које море одваја од других народа, а заједничка крв и језик веже са нашим Посавцем, Шумадинцем.

И зато што сам ја свјестан, да је моја ријеч одјек мисли, осећања и жеља читаве Далмације или, тачније, Приморске бановине, — ја хоћу да је принесем као прилог у овој дебати, у којој народ преко својих претставника разговара са својим Краљем.

Нећу да понављам историју ових тринаест година, које су протекле од нашег уједињења и ослобођења. Она је свакоме позната и сви ми били смо живи свједоци доброг и зла, која су за ових 13 година пали нам у део.

Нацрт Адресе кратким, али снажним, критичким, потезима оцртава те историске периоде које иду од 1 децембра 1918 до 6 јануара 1929 године, те износи разлоге који су акт од 6 јануара 1929 направили једном историском неминовношћу.

Ја, тим разлозима, мислим, да се може надодати још један психолошки разлог, који се у мотивацији није хтео да спомене, али који ја, као народни претставник, имам за дужност да истакнем, јер тај психички разлог који ћу да истакнем претставља једну погрешку у нашем мишљењу. Занесени и овећани величином побједе у свјетском рату, овјечани побједама из два ранија рата, ми — или да будем праведан — ви, браћо из Србије, вјеровали сте, да ћемо исто тако сјајно, брзо и без нарочитих потешкоћа саградити нашу нову велику државу, а ми из нових крајева претстављали смо себи прелазак из старог робовања у нову слободу, као тиху сеобу из мучног земног живота у вечито блаженство Нирване, где нема плача и шкрвута зуби. Ни једни ни други нисмо имали историске перспективе, били свјесни огромних потешкоћа које су скопчане са оснивањем нове државе и огромних задаћа, које су пред нама стајале.

Заборавили смо и једни и други приликом оснивања државе ријеч песника који је оснивање римске државе пропратио крилатим стихом: *Tantae molis erat romanam condere gentem.*

И сад, послење самих 13 година, многи се чуде и пита што још нисмо потпуно уредили своју велику националну државу и падају у очај и у дефетизам, губе наду у будућност, вољу и полет. Ко то тако каже и мисли, значи да му недостаје политичке мудрости. Какав је то период кад се има да обави крупан историски процес, као што је уједињење државе и народа?

Период од тринаест година претставља у животу у историји државе оно, што једна минута претставља у животу једног човека, или једна муња у низу небеских феномена. Не награђује се нова држава из рушевина старих држава, не уједињују се вјековима раздвојена племена једног народа за 13 година. За тај крупни историјски процес, као што је овај, изискује се период од деценија и деценија, — и ако наши синови буду успели да уреде и учврсте темеље које смо ми ударили, ми можемо бити срећни и можемо казати да смо постигли оно што је требало постићи, далеко пре него што је то случај са осталим народима.

Допустите ми, господо, да кажем још нешто. Ни ових 13 година од нашег уједињења и ослобођења нису протекли јалово. И у том времену било је тековина, било је добрих ствари, — и кад се упореди стање данашње са оним стањем из 1918 године, мора се признати да смо ми направили један велики скок. Али, ми смо били ометани од превирања у нашем страначком животу, били смо ометани од бујности наше природе и од разувданости поратне етике, као и од свих спољних и унутарњих прилика, — и кад ништа друго не би било постигнуто, за ових 13 година, него само тај наук како не треба да буде, и то би било благотворно и довољно, јер смо научили како не ваља радити. Треба знати и то, да је у периоду од тринаест година, код нас, и тај наук преслабо плаћен, пошто су други народи

употребили много више времена да стекну сазнање о ономе што не ваља и како не треба да поступају.

Али, осим сазнања које претставља негативну страну нашег тринаестогодишњег слободног живота, он је дао и извесне позитивне стране. Ако ништа другог ми смо стекли, ми смо стекли чврсто и велико уверење, коме је дато израза у нацрту адресе, уверење које се мени највише допада у Адреси, а то је уверење да смо ми једна држава која се више не може делити ни цепати, — једна држава коју више никада ни спољни ни унутарњи догађаји не могу да потресу. (Бурни аплауз).

Господо, ми смо из три племена која су расла и развијала се под разним историјским и културним условима, створили један јединствени југословенски народ и данас над том недељивом државом и над тим јединственим народом стоји као чувар и јемац Његово Величанство Краљ Александар I из династије Карађорђевића (Бурни узвици: Живео!)

Господо, ове речи које сам до сада изнео истекле су из срца и биле су плод одушевљења; сад мислим да би требало, после тога, да дођу речи резоновања, трезвености, речи и озбиљне и тешке. И кад прелазим у ту другу суморну фазу свога говора, ја не могу да се отресем неког свечаног расположења које је самном завладало код ове дебате. Ја бих хтео да поменем оно што се диже пред свима вама и на сваком кораку као један фантом и једна аветиња, — хтео бих да поменем оно што је свакоме од вас на уснама и што се назива именом криза.

Верујте, господо, ма колико хтео да кажем озбиљне и тешке речи и да потсетим на озбиљност положаја, ја морам ипак рећи да мени та реч криза много не импонује. Јер, господо, криза у колико и постоји, она није наша, југословенска специјалност. Криза је резултат догађаја који стоје изнад нашег народа и нашег домаћаја; криза је ошћа, светска појава, у којој ми узимамо учешћа само зато што смо и ми дио тог свијета. Ако промотримо наше прилике ми ћемо увидети да је у нашој земљи криза много мања него што је то случај у другим земљама.

Јер, код нас криза зависи од тога што ми одвише имамо, а код других зависи од тога што они немају довољно. (Одобравање.) Изгледаће чудно да ја, као син оне гладне Далмације, могу овако оптимистички говорити, чак и о кризи. Али ја ћу вам истаћи, да је и у Далмацији криза, или само део ове опште светске кризе, или једна потпуно локална, изолована појава. У колико се говори о нашим производима које имамо за иззов: о вину, уљу ит.д., та криза немогућности продаје, немогућности уновчења тих производа спада у општу кризу, као део опште светске појаве кризе. Али, у колико се ради о глади, — нећу да кажем глад, јер то није лепа реч — него о тешкоћи исхране у неким крајевима Далмације, то је један чисто локалан феномен, као што је била поплава у Војводини или земљотрес у Јужној Србији. Имали смо прошле године једну незапамћену сушу и услед тога слаб род цереалија и кукуруза, и зато у оним крајевима наше земље, где се народ бави гајењем цереалија и кукуруза, народ није имао шта да прода. То је једна сасвим локална појава, која може до године да буде потпуно накнађена једном добром

летином. Али и та локална криза, која је сада актуелнија и којој треба пре доскочити него ли кризи због немогућности уновчења производа, — и та криза налази и код вас и код Краљевске Владе на потпуно разумевање, и ми смо сигурни да ћемо са помоћи коју смо добили и с оном која ће нам се сигурно дати, а која је потребна народу, пребродити ову кризу и дочекати нову летину.

Ја, господо, могу, у вези ових мисли, да споменем још једну чињеницу, коју је требало можда истаћи у Адреси, али коју ја, ма да сам члан ужег Адресног одбора, писам предложио, јер налазим да Адреса не треба да буде уџбеник националне економије, већ да ми наше жеље и потребе можемо истаћи и током адресне дебате или током буџетске дебате, па чак и у приватним разговорима са члановима Владе, а то је криза у паробродарству и рибарству. Ја спомињем ове две привредне гране у нашој Далмацији, и њих не треба заборавити. Нећу даље о томе да говорим. Доста ми је што сам их споменуо и што имам уверење или наду да ће Краљевска Влада гледати да и тој кризи доскочи, као и свима осталим потребама наше земље. Али, кад се наша далматинска криза и не би дала излечити; кад би смо ми морали и страдати од тога, ми имамо на уму, да сте ви, драга браћо, у току вашег државног и народног живота далеко веће кризе поднели. Поднели сте кризе и економске, и културне, и државне, и војничке. Ове су кризе мале према оним кризама које сте ви поднели, где су рушени ваши домови и клани ваши синови. Не треба ми далеко ићи, него ћу вас потсетити на кризу из 1915 године, која нам је најближа. Па кад помислимо на оно што сте ви узидали у темеље ове државе, онда нека буде благословена и далматинска глад, ако то иде на добро и корист ове земље.

Господо, ја ћу да завршим. Ове моје мисли, ова моја идеологија, коју сам ја у кратким потезима истакао, није сва дословце наша израза у поднесеном нацрту Адресе. Али, нацрт Адресе, онакав какав је, тако је сродан и близак овој мојој идеологији, да ја не само што га одушевљено поздрављам, него кажем и обећавам да ћу за њега гласати, и да ћу по њему радити, јер мислим да је он путоказ, који ће нас довести бољем животу и нашој народној срећи. (Аплауз и живо одобравање).

Прејседник Сената Др. Анто Павелић: Реч има сенатор г. Др. Шуперина.

Др. Бењамин Шуперина: Господо народни посланици и сенатори, дозволите ми да споменем једну моју реминисценцију из политичког живота у Хрватској.

Кад смо имали да бирамо народне посланике за Уставотворну Скупштину било нас је много присташа ондашње хрватске сељачке странке, који нисмо кандидирали ради тога, јер је вођство странке закључило било, ако странка добије најмање 40 посланика, онда се не иде у Београд. Али у исто време ти исти, који нису кандидирали, јер нису могли на томе темељу кандидирати, на свакоме месту и сваком приликом говорили су народу да није то добро, да није то паметно ни политички мудро. Јер ова Уставотворна Скупштина имаде да даде темеље нашој новој држави и штетно ће бити за онај део народа који се буде апстинирао.

Господо, ви знате да је онда та странка до-

била око 50 посланика у крајевима који су настањени Хрватима. Та странка је остала код куће и Устав је донесен без суделовања, онда, а и доста дуго после тога, најаче хрватске странке.

Ја нећу да много рекримирам. Ја ћу употребити једну благу реч, — да је то била погрешка. Погрешка је била са хрватске стране што се није суделовало у раду Уставотворне Скупштине, али није било добро ни с друге стране што је та друга странка превидела да су странке и посланици од данас и сутра, а да је народ вечан или барем дуготрајан, јер знадемо да је било великих народа и култура, који су сасвим изумрли. Та друга страна требало је да имаде пред очима циљ народа, читаве државе; требало је имати је имати пред очима и Хрвате. А да је то имала пред очима, уверен сам да не бисмо имали онакав Видовдански Устав какав смо имали.

Прилике су се развијале неповољно и за Хрвате и за целу државу.

И ми смо, напославу, године 1925 дошли овамо, почели сурађивати, и штета је, огромна штета, што је то сурађивање било кратковремено и што није из оног партијског споразума настао један општи народни споразум, споразум Хрвата и Срба, који су ипак хрптели ове државе. Последица тога што није дошло до тога општег великог народног споразума јесу догађаји од године 1928. И, господо, ја мислим да нема ни једног Хрвата, ни Србина, ни Словенца, који не би те догађаје тешко жалио. Знадемо, шта се је догодило. И кад на то мислимо, онда морамо са великом хвалом споменути 6 јануар, који је прекинуо са овом лошом прошлости и који нам је свима дао могућности новог развитка, новог народног препорода. (Аплауз и одобравање).

Господо, можда ће се наћи теоретичара, рецимо и професора, који то неће право да схвате, који се држе начела, максима, формула, господо моја, али на тим питањима, кажем, могу да падају студенти на испитима, али не смеју падати народи и државе. (Бурни аплауз и узвици: Тако јел)

Господо, сва велика дела у повести спроведена су на овај начин. И научници, који су те догађаје рашчлањавали, подвргли своје научном испитивању, они су тек на темељу тих научних испитивања створили максиме, начела, системе. Али оно велико дело није само оправдано са историјског гледишта, оно је оправдано ради тога, јер је читав народ то дело поздравео, и Његово Величанство Краљ не само што је јунак на сабљи, него је имао и грађанске храбрости да на Себе прими сву одговорност за ова дела. (Бурни аплауз и узвици: Живео Краљ!) И ја кажем, господо моја, ми немамо само Краља јунака, него имадемо и Краља поштевака. (Бурно одобравање и узвици: Живео Краљ!)

Господо, иза 6 јануара следило је много тога, много доброга, много разборитог, много мудрог. Наћи ће се људи, који ће ту и тамо приговорити. Али у целини, то је било добро, то је било мудро и паметно. Ми не можемо гледати у будућност са оном сигурношћу, коју би можда когод тражио, захтевао, али то можемо очекивати, да под мудрим водством данашњег Краља (У целој дворани пљесак), нећемо моћи ни у будуће учинити онакових и оноликих погрешака, које смо учинили прије 6 јануара. (Гласови: Тако јел)

Господо, народна и политичка мисао југославенска је нама Хрватима једна, рекао би, дозволите ми ту ријеч, домаћа ствар. Већ је Људевит Гај под именом Илирским мислио, да се може и да ће се једном ујединити сви јужни Славени. На то је дошао, како знадете, бан Јелачић са патријархом Рајачићем и они су под оружјем бранили не само хрватска права, него и српска у Хрватској, у Срему, у Војводини, и знадемо, да су код онога рата с Мађарима јуначки судјеловали, да су се јуначки борили Србијанци под Книћанином и Војвођани код Шупљикцем.

Након покушаја германизације од год. 1850-1860, кад се у Хрватској повратио уставни живот, мисао југославенска добила је изразитији облик и вођа оваквога схватања на народни државни живот Јужних Славена, како је познато, био је бискуп Штросмајер. (Гласови: Слава му!) Недавно је југославенска академија издала кореспонденцију између Штросмајера, као покровитеља југославенске академије и др. Фрање Рачкога, нашега великога хисторика и дугогодишњег претседника те академије, па се из те кореспонденције види, како су ти људи онако интимно већ онда идејно створили оно, што ми данас имамо. Они су стајали у вези са владарима слободних српских држава и са српским државницима и пису никада сумњали о том, да смо ми Хрвати и Срби један народ. (Одобравање и пљесак у цијелој дворани.)

Господо, разумије се само по себи, да је у оно доба тешко било и, да кажем праву ријеч, било је немогуће, да се пређе на практично извођење те мисли. Штросмајер је у својим писмима не једанпут споменуо: „доћиће велики догађаји и онда ће наша мисао бити претворена у дијело“. Ти су догађаји и дошли, и ми Хрвати, који се можемо на неки начин сматрати оцима те идеје, сретни смо и задовољни смо, што смо дошли под једну народну династију и под Краља (Бурно одобравање и пљескање), који је све то претворио у дијело. (Бурно одобравање и пљескање).

Господо моја, ако данас има ту и тамо људи и у границама наше државе и изван ње који су томе противни, будите уверени, неће проћи дуго времена да се у Хрватској неће наћи човек који би био противан народном јединству и државној целини. (Бурно одобравање и гласови: Тако јел)

Него дозволите ми да још нешто кажем у том погледу. Ми имамо наук из прошлости и било је ствари које ми Хрвати нисмо одобравали а знадем, сигуран сам и уверен сам, да се те ствари више неће десити, и за то ја у првом реду поздрављам онај мали пасус у нашој Адреси, који каже:

„Народно Претставништво је уверено да ће влада Вашег Величанства свагда на свим подручјима државне управе с једнаком љубављу и бригом штитити и унапређивати интересе свих делова народа и државе“.

Господо, ја нисам више млад човек, имам велико искуство и кажем вам: Ово је категорички императив наше државне политике. И када би се противу томе и грешило, онда нећу рећи да би било велике несреће, али држава не би могла, и наш народ не би могао онако напредовати, како треба и како мора да напредује. Ја мислим да се ово начело једнакости и равноправности имаде импрегнирати управо у це-

локупну државну управу, не само у централи, него и код свих општина и код банских управа и код самоуправа. (Гласови: Тако јел) И само онда, када сваки Хrvat и сваки Србин буде знао и буде уверен, да ради тога, јер је Хrvat или Србин, неће трпети, него да ће се његови праведни захтеви свугде уважавати, само онда ћемо имати потпун напредак и потпун ред у држави. (Гласови: Тако јел)

Господо, ја бих био при крају. Само ћу то још да кажем: Било је на неком месту разговора о томе, је ли ово наставак старе државе Србије, или је ово нова држава. Ја мислим да би то питање требало препустити господи професорима и да ми то не треба да решавамо. Али ако се примени оно начело о равноправности, онда ћемо ми заборавити, јесмо ли ми стара или нова држава.

Ја примам у целини Адресу и за њу гласам. (Одобравање.)

Председник Сенаја **Др. Анте Павелић**: Има реч народни посланик г. др. Федор Никић.

Др. Федор Никић: Господо сенатори и народни посланици, у данашњем свечаном моменту кад Народно Претставништво својом Адресом одговара на Престону Беседу Њ. В. Краља, сматрам за дужност да у овом моменту изнесем неколико чињеница које су уклесане у историју и живот нашега народа. Југословенски народ у VI и VII веку преселио се из своје постојбине старе на Балканско Полуострво. Населивши се на Балканском Полуострву, Југословенски народ, под притиском разних околности, створио је неколико својих посебних држава. Господо народни посланици и сенатори, селићи се на Балкан, југословенски народ са собом је носио оне живе силе у којима не лежало Југословенство: бити једно и остати у једној државној заједници. И те живе силе, и ако је југословенски народ раздељен по племенима и посебним државама, те живе силе никада нису престајале, оне су вечно дејствовале и живе у њему. Те живе силе у своме развоју и у своме ходу белезиле су своје тешке борбе, дивљања и падања, мученичке подвиге, херојске и голготске жртве, док најзад кроз дуга историјска збивања, кроз столећа једног дана те идеје не побдише 1 децембра 1918 год. и створише уједињењу државу слободном вољом Срба, Хрвата и Словенаца. И кад смо створили уједињену државу 1918 год., требало је тој држави дати њено уређење, требало је државну зграду и државну кућу ставити на њену природну и здраву основу. Очекивало се да ће Устав од 28 јуна 1921 год. — Видовдански Устав — уклесати у своје основе ову основну живу силу: Југословенство; очекивало се да ће нови Устав, давши нашој држави нов државноправни оквир дати и нову садржину која одговара нашој будућности. Али уместо да је југословенска мисао народна и државна уклесана у Устав од 1921 год. и да је Југословенство проглашено основном догмом наше државне и народне политике, Југословенство није доживело ту победу. На место југословенске политике постављене су у темеље Видовданског Устава племенска идеологија и племенска политика. И тако та основна жива сила која је 1918 г., 1 децембра створила државу Срба, Хрвата и Словенаца. У Уставу од 1921 год. она није добила свога правог и пуног изражаја, постављена је на племенској основи. Свакако да се веровало да се на племенским

основама може саградити сретна и задовољна држава Срба, Хрвата и Словенаца, јер се изгубила из вида једна основна и вечна истина, да без Југословенства нема Југославије, и да само у великој Југославији имамо и велику Србију и велику Хрватску и велику Словенију. (Аплауз.) Та вечна истина није триумфовала и добила пуног изражаја у Уставу од 1921 г. По нашем скромном мишљењу, то је било главно зло и извор свих наших недаћа за ових десет година. Јер, господо сенатори и народни посланици, зато што се племенско поставило на место југословенског, то племенско је потчињило себи све: наш законодавни рад, наш привредни и друштвени живот, наше установе, наша удружења, све је било прожето том племенском идеологијом. Настала је племенска суревњивост и племенска борба, додајмо томе да су и партије тадање биле стајале на племенским, верским и класним основама.

Политичке слободе у таквом једном стању партијског живота биле су злоупотребљаване као што је злоупотребљаван и наш парламентарни ред. Све је сад живело и пливало у тој партијској, племенској, чак и верској борби, у тој борби која је ишла до крајње заоштрениости да су се губили из вида животни интереси и државе и нације. Та борба створила је једно стање у коме је свест заједнице толико ослабила да се почело говорити о разједињењу. Створено је стање у коме је наступило помешаност духова, мерила високих вредности и свести о највишим интересима државним и националним; стање у коме су наше највеће светиње народне нападане и подмехиване, и најзад стање, које је укочило целокупан наш народни живот и развитак.

И кад смо у тој борби, у тој заслепљености дошли до тога тако тешког стања, у нашем народу се осетило да се један таман облак навучао над нашим народом и нашом државом и почела се губити вера у будућност, почела се јављати неизвесност. У том историјском моменту, у том помућеном времену удес, наше среће је хтео, да на челу наше државе стоји Владалац, који је, вођен духом нашега народног генија и задојен овим животним силама Југословенства, узео на себе да учини крај овом стању, да спасе државну целину и народно јединство, да заведе ред и мир и створи услове да се једног дана југословенска политика може поставити на пиједестал наше државне и националне политике. Тај велики човек, кога је време ставило за вођу свога народа, јер је у својим актима и чинима најбоље испољавао те исполниске тежње и вољу за уједињењем и за јединственом државном мишљу, то је наш узвишени Владалац Александар I (Аплауз са узвицима: Живео!)

Манифестом од 6 јануара пресечен је крај томе тешком стању. Објавио је народу, да узима власт у своје руке, да спасава државну целину и народно јединство, заведе ред и мир, створи потребне услове за развитак државни и народни и за повраћај ка уставном и парламентарном животу. Овај високи чин Његовог Величанства народ је дочекао са пуним разумевањем. Њему је одлакинуло, јер је нестало оног тамног облака, нестало је неизвесности, он је био сигуран да под Његовом заставом иде сигурним путем.

Господо сенатори и народни посланици, овај високи и велики историјски чин није усамљен ни

у нашој историји, а ни у историји светској. Примери Француске, примери Италије, примери Немачке показују да у моментима, кад се формирају нације и државе, у моментима неслоге и раздора племена и покрајина, у тим моментима се јављају велике вође народне, које узимају власт и са народом заједно изграђују и формирају нову државу и нову нацију. Пример је из наше прошлости са Великим Карађорђем и Кнезом Милошем. Али, господо, ови примери из прошлости уједно доказују и то, да се формирање и нација и нових држава не може извршити под парламентарним и демократским режимима, јер парламентарни и демократски режими не дају и не пружају најповољније за формирање нација и држава. То је правило које извлачимо из светске и наше историје. Али, господо, овај наш парламентаризам, послератни, даје нам доказа још више, да нисмо могли у послератној демократији и послератном парламентаризму поставити сигурне основе које пружају сигуран услов за формирање југословенске државе и југословенске нације.

Сам чин од 6 јануара јасно је показао да режим њиме заснован није сам себи циљ, он није као режим дошао да угњетава и ограничава народне слободе; режим од 6 јануара је једно средство, да се из једне тешке ситуације изађе, да се спасава државна целина и чува народно јединство и створе сви услови, који су потребни за нормалан развитак нашег националног и политичког живота. Било је приговора да режим диктатуре није у сагласности са политичким савременим теоријама, али, господо, могу да Вам нагласим да је данас, на супрот томе, у политичкој науци освештано правило да у оним моментима, кад се у државама и нацијама јављају односи, који руше темеље те државе и нације, у тим моментима су државни удари не само добри него и корисни и целесходни. А оној господи, која често говори да режим диктатуре није поштовао слободу, можемо да нагласимо, да режим диктатуре није ограничавао личну слободу и да у нашој земљи од ослобођења можда никад није било оvolико личне слободе, колико смо имали под режимом диктатуре (Гласови: Тако јел!) И ова диктатура за ове две и по године, била је диктатура за оне који нису хтели овакву јединствену државу, за оне, који мисле да је теорија преча од стварности и да је личност већа од интереса целине, и најзад за оне који мисле да се могу и даље вршити погађања о животним интересима државе и нације. За те, господо, диктатура је потпуно оправдана, потребна и корисна, и она је таква и била. Режим од 6 јануара показао је јасно, да је његов циљ и задатак да извуче државу из тешке ситуације, да очува народно јединство и државну целину, да пружи све услове који су нужни за наш државни и народни развитак и све услове који су нужни да се југословенска политика може поставити, усадити и уклесати у темеље наше државне и националне политике. Те узвишене мисли, Краљевска Влада, која је образована по манифесту Његовог Величанства под претседништвом г. Живковића (Узвици: „Живео“! и пљескање), првог сарадника Његовог Величанства, човека ретке енергије, способности, воље и истрајности, по интенцијама Његовог Величанства извршила је Његову вољу и за ове две и по године она је извршила оне циљеве, оне реформе и оне задатке који су постављени у Ма-

нифесту Његове владе. На пољу националне политике, ми смо засновали међубратске односе међу племенима, васпостављено је поверење, слога и братство међу сва три наша племена. Створене су бановине, које одговарају нашим потребама економским, привредним, саобраћајним и географским. Дато је најприродније и најјужније име нашој држави: Југославија. Створен је Соко, који има да пружи нашој омладини и нашем грађанству васпитање југословенске свести и братске, грађанске солидарности. Васпостављен је ред и васпостављена је трпељивост верска. Ти национално-политички задатци, слога и љубав међу племенима југословенским, трпељивост верска, слога и трпељивост народносна за ове две и по године потпуно су извршене. Та политика сређивања, консолидације племенске, верске и грађанске трпељивости и слоге потпуно је извршена.

На пољу законодавства, влада је показала ретке напоре и ретке успехе. Ми смо за две и по године успели да добијемо јединствени југословенски правни поредак. То је велика добит, јер без југословенског правног поретка немогуће је замислити и један јединствени југословенски осећај и свест.

На пољу школства, ми смо добили законе, који су ставили нашу школу на савремену основу и пружили све услове, да се наша омладина васпита у духу југословенском, националном и државном; створило се толико школа да је за једно дивљење несумњиво, јер је за време овога режима подигнуто око 500 нових школа. Као на пољу школском, тако је овај режим за две и по године показао резултате и на пољу саобраћаја. Ми смо за десет година имали саобраћајну политику која није почивала на потпуно одређеним и потпуно јасним националним и државним основама. Имали смо многоструку железничку мрежу, нарочито у оним областима и крајевима који су потпадали под режим аустријске монарихе. Имали смо железничке мреже, које су гравитирале према Пешти и Бечу, а наш је задатак да извршимо преоријентацију наше саобраћајне железничке мреже и да од сада железничке мреже гравитирају ка Београду.

На пољу привредне и финансијске политике Влада је чинила крајње напоре да ублажи све тешкоће привредне кризе и она је у томе своме раду поглавиту пажњу поклањала земљораднику, јер је земљорадник у овој тешкој привредној кризи највише погођен. Из овога целокупног рада Краљевске Владе за ове две и по године несумњиво излази јасно, да је Краљевска Влада за ове две и по године на пољу сређивања наше националне политике, нашега школства, нашега правног поретка, наше привреде и нашега саобраћаја учинила више него сви режими за десет година. И кад је Краљевска Влада извршила оне циљеве, извела оне реформе и оне задатке, који су постављени Манифестом од 6 јануара, онда се држало да су учињене све припреме да се приђе ка уставноме стању и уставноме режиму. Тада је Њ. В. Краљ 3 септембра 1931 г. дао земљи Устав, који одговара нашим тежњама националним и нашим потребама и захтевима. И за разлику, господо, од Устава 1921 године, овај Устав од 1931 године коначно је нашој држави санкционисао јединствено име Југославија; он је југословенску мисао, југословенство уклесало и усадио у темеље наше државне

заједнице и прогласио југословенску политику основном догмом наше државне и националне политике, он је пружио у исто време најјаче јемство, најјаче резерве и клаутеле да државна целина и народно јединство никада не могу доћи у питање. Овим Уставом ми смо створили и пружили све услове који су потребни и нужни за нормални развитак политичког и целокупног нашег државног и народног живота. Основна разлика између Устава од 1921 и Устава од 1931 године у томе је, што је она основна жива сила: југословенска, сада постарјена на пиједестал наше државне заједничке и наше националне политике. Што је та југословенска жива сила наша доживела свој тријумф, то је дело режима од 6 јануара, то је то крупно историјско и вечно дело нашег народног вође, нашег узвишеног Владара.

И сада, господо, када смо добили 1931 год. овакав Устав, када смо добили југословенство, уклесано у темеље наше државне заједнице, када смо добили не само нови државно-правни оквир, него када смо добили и нову садржину, која одговара нашој будућности, сада треба тој југословенској идеји и мисли потчинити све и прожмати њиме све: и наш законодавни, привредни и наш друштвени живот, наше установе и наша удружења; све има да буде прожето и прокувано том југословенском мишљу. И само тако, ако наш целокупни живот: и законодавни, друштвени и привредни буде прожет том југословенском идејом, ми ћемо у једном процесу моћи изградити и јединствену југословенску душу и јединствени југословенски менталитет, а с тиме ћемо створити и јединствену југословенску културу. И када будемо добили изграђену југословенску нацију, када будемо изградили југословенску културу онда ћемо ми, господо сенатори и народни посланици, моћи постићи и то: да смо својом југословенском културом учинили један велики прилог не само нашој култури словенској, него и општој човечанској цивилизацији, а наша држава, овако сређена, моћи ће онда да игра и ону улогу на Балканском полуострву, у Средњој Европи и у међународној заједници, каква улога одговара нашем положају географском, нашим расним и духовним способностима и нашој историјској мисији на Балкану.

Господо сенатори и народни посланици, са оваквом политиком ми смо ушли у народ пре избора. Ми смо на основи овакве политике 8 новембра 1931 г. добили пуно поверење народа да наставимо и продужимо овакву политику. И сасвим је логично да ми, кад евоцирамо пред нас ово велико историјско дело и крупан чин од 6 јануара и напоре Краљевске Владе режима шестојануарског, онда будемо дужни да изравимо пуно захвалност, пуно благодарност и пуно признање за ове крупне историјске чине, који су уклесани у историју и живот нашег народа.

Његово Величанство Краљ оваквим својим чинима постаје највећи немар наше националне историје и нашег народног живота.

Краљевска Влада под претседништвом г. Живковића, спроводећи ово велико дело, заслужује пуно признање и заслужује захвалност нашу што је са много напора, пуно снаге, преданости, и пуно пожртвовања извршила ову Високу вољу.

Господо сенатори и народни посланици, завр-

шавајући свој говор, ја држим да је наша дужност да ми у Народном Претставништву и у народу наставимо онакву политику, како је она заснована Манифестом од 6 јануара и Уставом од 3 септембра 1931 г. и да чинимо све напоре, да створимо југословенску културу, јединствен југословенски менталитет ти јединствену југословенску душу и јединствену југословенску нацију, и да створимо моћну и јаку државу. (Одобравање, плесак и повици: Живео!).

Како се ове мисли, изражене у Адреси, потпуно поклапају са гледиштем мојим, ја, господо, у целости примам нацрт Адресе онако како нам је предложена. (Одобравање и повици: Живео!).

Претседник Сенаја Др. Анте Павелић: Реч има народни посланик г. Јанко Барле.

Janko Barle: Gospodje senatorji in narodni poslanci! Ko sem čul Prestolne besede našega milega Kralja in Visokega Gospodara sem bil srdačno vshičen. Ta Beseda je odmev, odjek velike duše vsega Jugoslovenskega naroda. Mi stojimo danes na početku nove dobe. Mi ustvarjamo sedaj s svojim duhom, s svojo močno voljo, s svojo snago in radom boljše bodočnost naše domovine. Mi si bomo sedaj sami pisali zgodovine svoje bodočnosti, ki bodo zgodovine časti in slave naše. Pri tem velikem „radu“ mi potrebujemo eno: bratsko iskreno ljubav med nami in slogo. (Ploskanje). Bratska ljubav in sloga nas vodi do moči in slave. Ko sem se pred nekaj dnevi šetal tam gori na Kalimegdanu, na oni zemlji, ki je poškopljena z junaško in mučeniško krvjo srbskega naroda, sem obstal pred spomenikom našega velikega mojstra Meštrovica. Gledal sem spomenik genija ljubezni, bratstva in sloge, kako v svojem zmagovitem zanosu podi sovražnika Francije in Srbije. A na tem spomeniku je zarisano v kamen: „Srb govori Franciji hvaležnost, voli Francijo, ljubi oni narod, ki mu je pomagal do zmage“. Bratje! Te besede, ki so zapisane in isklepane v mrtev in mrzel kamen, hočemo danes, ko gledamo v bodočnost in ko delamo našo zgodovino, vpisati tudi v našo nesmrtno dušo, in jaz kot Slovenec in svečenik danes rečem v tej zbornici: „Jaz, Slovenec, volim, ljubim Srba in Hrvata“ (Burno ploskanje).

Gospodje! Ako bo ta duh preveval nas vse, potem delamo popolnoma v intenciji našega velikega Vladarja in Njegove Adrese. To bodi prva zapoved naša: Iskrena bratska ljubav in sloga, ona ljubav, o kateri govori veliki apostol Pavel, da *delo samo dobro in ne misli nič hudega in zlega*.

Druga zapoved naša bodi: ljubav in zvestoba napram svojemu velikemu Vladarju in milému Kralju našem. (Navdušeno ploskanje). Gospodje! Danes si še nismo prav v svesti, ne moremo prav zapopasti, kaj nam je Bog dal v tem Vladarju. (Viharno ploskanje). Ako bi njega ne bilo, morda bi danes sovražnik nas imel v svoji lasti, in tujec bi se nam posmehoval. Ob prepadu smo hodili ni bilo one ljubavi, o kateri sem prej govoril. V nevarnosti je bila država naša. V tem momentu je odločival o bodočnosti veliki naš Kralj. In ta Vladar je z jasnim pogledom in s svojo močno voljo dvignil ves Jugoslovenski narod iz prepada k svetlobi, luči, k jasnosti, k bodočnosti. (Ploskanje). Govoril je besede svojemu narodu: „Ljubi to državo! Podajte si roke in zidajte si lepšo bodočnost države svoje.“ Narod je čul besede svojega Kralja, žel je vase, sprejel jih; in Beseda je rodila sad; in sad te Besede so volitve 8 novembra. Ko bi

Vi vedeli, kako naš slovenski narod ljubi svojega Kralja! Kadar smo govorili o tej Visoki Osebi, takrat so se dvignile glave, in srca so bila močnejše, pripravljena so bila dati za Kralja krv svojo, življenje svoje.

Spoštovani Gospodje! V tem trenutku se spominjam zgodovinskega dogodka iz avstrijsko-madžarske zgodovine. Bil je moment, ko je velika carica Marija Terezija v naročju s svojim malim sinčkom Prestolonaslednikom stopila v magnatsko zbornico v Budimpešti — Država in prestol sta bila v nevarnosti — in takrat je mlada carica apelirala na zvestobo in ljubav madžarskih magnatov. Zgodovina pravi, da so zborovalci potegnili meče z enodušnim vzklikom: „Et nos moriamur pro Rege Nostro!“

In danes na tem svetem kraju, v prestolnici Jugoslavije, pred očmi svojega Kralja tudi mi govorimo zakletvo in prisego: „Et nos moriamur pro Rege Nostre!“ (Frenetično odobravanje in ploskanje.) Mi dajemo živote za svojega Kralja! Naj čuje to tudi zunajni svet in naj čuje: naš narod je, tako povezan svojim Kraljem, nepremagljiv, silovit in močan. In to boji druga zapoved na Adreso, na velike Besede našega Kralja: Zapoved ljubezni in zvestobe naše npram Kralju svojemu.

Tretja Zapoved, spoštovani gospodje, pa je ljubav do naroda svojega. Narod nas je semkaj poslal in sedaj čaka in čaka, da „radimo“ za njega, da ga izpeljemo iz teške gospodarske in tudi duševne krize; vsaki dan povprašuje, kaj delate, kaj „radite“. Je li upanje na boljšo bodočnost. Mnogi mu govore, in to so slabiči: „Ni upanja, mi gremo nasproti poginu, prevelike so nevarnosti, pretežke so razmere in ne bomo jih srečno prebrodili. A narod zaupa v nas, narod pričakuje, da bomo na tem kraju delali, postavili in zakone v dobrobit naroda svojega. Spoštovani Gospodje, mi ne smemo biti slabiči, da bi obupavali, in ne defetisti, da bi takorekoč že rušili svojo državo. Pri nas mora biti pogum in volja, da bomo izpeljali iz nevarnosti državo k sreči, blagoslovu in slavi. Tu se spominjam velikega dogodka ob početku svetovne vojne. Bilo je to takrat, ko je avstrijska armada navalila z vso svojo silo na majhno srbsko armado. Srbski narod in vojak je videl to strahoto, to moč in to silo, pa je skoraj izgubil pogum. Toda takrat je naš veliki Kralj Petar (Viharni klici: Slava mu!) stopil v prve vrste, v prve vojne jarke, kakor sem čul, in govoril svojim sinovom: „Momci, odvezujem vas od zakletve svojemu Kralju, idite na svoje domove. A jaz, Vaš Kralj, hočem tu ostati, da padem ali zmagam“. In slišali so momci besede svojega Kralja, svojega sivolasega vojskovodje. In en duh je prevzel vse, duh ljubezni do države in do Kralja, in kakor orli kakor strašni plaz, so planili iz strelnih jarkov ter pognali sovražnika čez meje čez Savo in Donavo. (Burno odobravanje in ploskanje). Gospodje senatorji in narodni poslanci! *Ta duh velikega Kralja Osvoboditelja Petra mora prevevati nas vse. Mi nismo slabiči, temveč pravim Junaki*, tu na pozornici, da izvedemo državo iz neprilike k sreči in zmagi. Delovali bomo tu vsak po svoji moči in na oltar domovine bomo darovali vse, kar imamo, inteligenco, voljo svojo, življenje svoje, in Boga hočemo prositi, od katerega pride blagoslov in vse dobro, naj blagoslovlja naše delo. Svoje besede zaključujem: „Bog Vsegamogočni naj čuva našo ljubljeno Jugoslavijo, naš narod in našega milega Kralja, Njegovo Veličanstvo Kralja

Aleksandra. (Dolgotrajno odobravanje in frenetično ploskanje).

Председник Сената Др. Анте Павелић: има реч народни посланик г. Др. Лавослав Ханжек.

Др. Лавослав Ханжек: По други пут је то у политичком животу наше Краљевине што суделујем у адресној расправи. Први пут било је то године 1919 у освитку нашег народног уједињења, а други пут ето данас на прагу велике обнове укупне нашег народног живота. У овај час живо ми излази пред очи онај занос великих нада Народног Претставништва, којим су га испуниле речи првог нашег Владоца, славом увенчаног Краља Петра Ослободиоца, — „кому све препоне на путу беху а свом циљу доспе великоме и из мртвих живот дозвола“. И у овај час налазе ми пред очи све недаће и тешкоће којим се преплео нови наш заједнички живот, слом нада и веровања свих патриота ове земље. Зато у пуности могу разумети и са вама поделити све велике жеље и наде што их у нама пробуди Престона Беседа јуначког нашег Краља Александра I, који у наставку великог дела свог Узвишеног Родитеља, у часу опћег расула и мртвила „нови живот дуну народној души“ и поновно уздигне бачену бакљу народних идеала. И ја бих у тај час желео да дадем одушке овој нашој тврдој вери у бољу будућност, да говорим и о свим питањима које на размишљање и одлуку потакну висока Беседа, кад се не бих бојао да ћу скромним и slabим својим речима одузети могућност бољима од мене да проговоре. Зато допустите да се говорећи о Адреси Народног Претставништва дотакнем само једне мисли која је у њој садржана, а о којој држим да је од основне важности за целокупни политички живот.

Господо народни посланици и сенатори, у Адреси је нарочито истакнута мисао да народно и државно јединство не може бити предмет погађања и да је изнад свих посебних интереса. Ово је, господо, основна мисао народне политике од 6-1-1929 год. па на овамо, која је била формулирана већ тога датума изреком народа и Краља, и која је нашла свој адекватни облик у владавини од 6 јануара 1929 год. па на овамо у Уставу и у проведеним парламентарним изборима од 8-XI-1929 год. Прихватам ове мисли и уверења од Краља и народа и ово је Народно Претставништво, а са њим и цели народ, стао за сав политички будући живот на једно неопустиво основно начело: да је јединство народа и државе неминовна историјска нужност целокупног нашег развоја, шта више да је јединство државе и народа неминовна логичка нужда властито нашег народног опстанка. Ова мисао је потврђена и искуством од десет година унатраг. Кад се говори о страначким страстима и о разорном страначко-политичком деловању, онда самим тим речима криза демократије и парламентаризма није довољно јасно означена. Та криза добива своју тачну карактеристику тек онда, ако се омери о изнесени мисао неприкосновености народне и државне целине. Наше странке од уједињења па на овамо носиле су разне погледе и начела о народним политичким и социјалним питањима, увек dobrim жељама и у настојању доброг патриотизма. Страствено борбе и жестиња судара, појава је која се дешава и десила се и у другим народима а да од тога никакве веће погубије или штете није било. И у Енглеској је било

странке које су се страствено бориле и сударале, али од тога није бивало великих штета. И у Француској сукобљавају се странке жестоко и страствено па од тога ипак нема велике штете за целину. То долази одатле што све те странке и у својој жестокој борби улажу сав свој напор само за величину енглеске империје, за слободу и независност и напредак француске републике. Кобност судара наших странака лежала је у недостатку уверења ове основе и свјести: да без јединства државе и народа не може бити ништа политичког живота. Тај недостатак био је разлогом, да су се у сукобима могле у нас употребљавати рјечи и солације о дјелењу и ампутацији. То је било и разлогом да су у тој политичкој борби и основне ствари долазиле у дискусију, да су биле предметом погађања, а тиме да су се рушили основи народне и страначке политике. Ова, дакле, мисао има и значај једног практичног политичког начела: да у овој држави може бити једино такве политике у којој су држава и народно јединство и држава ван дискусије и у којој никад не могу бити предмет погађања. На том начелу има се оснивати сваки политички рад о будућности и ја сам уверен, да ће се тада моћи пребродити све тешкоће које нам носи време и прилике у њему. Једнако се само на том путу има тражити и могућност да сва нерешена, поторно политичка питања дођу до коначног решења. Јер и ја са Вама ту мисао као политички аксиом делим, јер је она као основна мисао изражена у Адреси, зато ја и Адресу, како је предложена, примам.

Председник Сената Др. Анте Павелић: Има реч сенатор г. Др. Исак Алкалај.

Др. Исак Алкалај: Господо сенатори и народни посланици: Захвалан провиђењу и из дубине душе благодаран своме Суверену, што се и ја налазим у личном колу претставника нашега народа, ја поздрављам овај први и јединствени тренутак у моме животу, када ми је указана толика част и дата прилика да се са овога места, чује и моја скромна реч. Моје именоване за сенатора то је, без сумње, израз воље са Највишег Места, да у Народном претставништву буде заступљен и један претставник јеврејског дела нашег југословенског народа. Тако сви југословенски Јевреји гледају у мени свога изабраника и заступника исто онако као што иначе, у јавном и верском животу, у јеврејској заједници, имам част да их претстављам и заступам.

Господо сенатори и народни посланици, Јевреји наше Краљевине поносни су што могу са овога места, преко свога претставника, изразити своја осећања најдубље оданости и привржености своме Владаоцу и драгој им отаџбини. Јевреји наше Краљевине срећни су што виде у своме Владаоцу праву слику Божјег изабраника, а у братском народу југословенском браћу по души, по патњи и по родољубљу.

А бурна је и епска историјска прошлост Југословена. Над овим народом бурне и јуначке прошлости, који није никада губио веру и наду у провиђење, бдила је увек милост Божја, стајала увек рука Свемогућег и била му вагда вођ и заштита. И из толиких разних судбоносних тренутака, из судара и историјских дагума, кроз које је морао проћи овај народ, да би израдио свој народни индивидуалитет, издваја се, као велика светлост, ви-

тешка фигура нашег Владаоца. Наш родољубиви и јуначки Краљ, који је и родољубље и јунаштво показао у великом рату, живео је и делао за велики идеал: да после свих победа буде наш велики и јуначки народ не само уједињен и многобројан већ и срећан и задовољан (Буран аплауз!). Ја нећу понављати оно што су моји поштовани предговорници говорили о преокрету после Краљевог манифеста од 6 јануара 1929 године. Хоћу само да нагласим, поштована господо сенатори и народни посланици, да се Јевреји у Југославији, који сваки у своме делокругу свесрдно сарађује на напретку миле нам отаџбине, искрено радују сваком њеном напретку и развиту. А то је тако природно. Наши Јевреји су и по животу, и по васпитању и по осећању за ову земљу, и по вери својој која их упућује у живот, вагда саставни део југословенског народа. Ми смо овде живели где су нам оцви и дедови рођени; ми смо делили, од вајкада, судбину са овим витешким народом. Сви смо ми пропевали и проплакали са судбином ове земље. И као што су наша јеврејска браћа, борећи се раме уз раме, са осталим јунацима и родољубивим синовима ове земље, давали за њу своје животе, за величину и слободу њену, тако сви ми данас дубоко осећамо значај и величину слободе и јединства, дубоко смо свесни колико је требало напора и жртава да се то оствари. И ми смо и поносни и срећни, јер уживамо све благодети и милости ове земље, као рођене мајке, која је љубављу и свима даровима прихватила сву децу своју. Поносни смо и срећни, јер осећамо старање и заштитну руку једног Оца, који за све нас има подједнаку неподељену љубав. (Буран аплауз!). И наши Јевреји свесни својих високих моралних одговорности, и даље ће, као пуноправни грађани ове земље, умети, са пуно воље и љубави, да врше своје грађанске дужности, да буду вредни сарадници на пуној изградњи државе и да им она буде светиња.

Господо, сенатори и народни посланици ја сам најљубиво саслушао текст Адресе и видео да су чланови одбора за Адресу испунили најсвесније свој задатак.

На сваки став и сваку мисао бриљантне Престоне Беседе одговорено је достојанствено и патриотски. Ја бих о једном месту само желео да говорим. Но пре тога изнео бих Вам једну епизоду, из давних времена, која ће најбоље илустрирати моје мисли и мотиве. У једној малој вароши, како се прича у нашим старим записима, у Вавилонији, једном је био заказан неки политички збор, који је имао одлучити о приликама и даљој акцији. Старешина тога места, Абаје, искусан старац и мудрац, узео реч, и цео његов говор садрикао је само једну лапидарну реченицу: „Помажите се међу собом, да бисте уживали све благодети поретка и мира у држави“. Мудри старац добро је познавао прилике, свога доба, које, по свему, нису биле тако сјајне, а својим земљацима као да је хтео рећи од прилике ово: Друштво по своме склопу никада није било једнолико и у њему нису сви подједнако срећни и способни. Социјалних разлика увек је било и биће. Задатак је свих одговорних чинилаца, свих који воде народ, да не допусте да се створе крајности и заоштрености, већ да се супротности и разлике ублажују. (Одобравање). Материјалну беду треба отклањати што је могуће више, јер у колико је мања разлика у имовном стању међу појединцима,

— у толико је више услова за живот и напредак једне заједнице. (Аплауз). Немаштина не води добру, она је извор незадовољства и перада. Зато треба помагати оне којима је помоћ потребна и тако обезбедити мир и поредак у заједници. (Одобравање).

Ове речи, поштована господо сенатори и народни посланици, ове речи источњачког мудраца чуле су се пре петнаест столећа, а звоне као да су данас речене. Оне ми, као свештенику, нарочито пријањају за срце; јер, најзад, битни део свих религија, свих монотеистичких религија није ништа друго него љубав према ближњему и притицање у помоћ ближњему. (Одобравање).

Ја поздрављам мудрост нашег Владара, који у Својој Престоној Беседи то нарочито наглашује; а необично ми је мило сазнати, да се у Адреси Народног Претставништва, поред осталог, баш овом питању поклања нарочита пажња. Наша битна задаћа и мора да буде: да, смишљено и законским путем помогнемо земљорадника, — помогнемо занатлију, помогнемо радништво, помогнемо све привредно слабе и немоћне елементе — који су снага ове земље и извор њеног живота, и да им олакшамо тешко стање печувене кризе, коју они најтеже осећају. (Аплауз). Јер, кад се њима олакша животна борба и омогући опстанак, онда ће и целој земљи бити добро.

Ми имамо пуно вере у Краљевску Владу, и уверени смо да ће она, заједно са народним претставцима, пребродити све тешкоће у том погледу. Убеђен у то, са вером у складан и успешан рад, ја поздрављам сараднике и помагаче Његовог Величанства Краља, којима је на челу господин Претседник Владе, господин Петар Живковић. (Бура аплауз и узвици: Живео!) Нека им Господ подари снагу и здравље да истрају у своме тешком раду, у корист васколиког нашег народа. (Живо одобравање).

Већина господе Министара и они који су то раније били, дали су својим неуморним и надчовечанским напорима пуно доказа о својој тежњи да се постигне велики постављени циљ новог доба после 6 јануара 1929 год. (Пљескање). То је онај циљ који је прокламовао наш владар и за којим тежи цео југословенски народ. Овај циљ гласи: Наша лепа и плодносна Југославија у којој је свега у изобиљу, овако пространа и уједињена да би постала културна и напредна, моћна и јака, да би се сви синови њени осећали срећни и задовољни. Овај високи циљ мора пробудити у свима нама, сенаторима и народним посланицима, најсветију дужност да свесрдно и неуморно сарађујемо на остварењу његовом. Ми смо као изабраници Краља и народа дужни да дамо пример и да се покажемо достојни свога високог позива. Верујући у крајњи успех нашег рада, ја побожно и искрено од свега срца и душе узвикујем: Нека Господ поживи нашег заслужног и милог Владара, Н. В. Краља Александра I и Његов Узвишени Дом. (Пљескање). Нека Господ поживи цео југословенски наш народ, нека Господ брани и штити нашу лепу и милу нераздељиву јединствену Југославију. (Живо пљескање).

Претседник Сената Д-р Анте Павелић: Као последњи говорник има реч сенатор г. др. Љубомир Томашић.

Д-р Љубомир Томашић: Господо сенатори и господо народни посланици, делове једнога народа који је вековима живео раздељен под упливом разних прилика и разних каткад супротних политичких и моралних снага, ујединити у једну државну заједницу, у једну јединствену нацију, није лак посао. И наше државно и народно уједињење није било тако лако извести. Наше државно уједињење имало је два предуслова: први предуслов био је сретни исход балканског рата. Сви се ми сећамо са каквим је заносом, са каквим поносом наш цео народ дочекао сретан исход балканског рата. Дочекао га је тако, јер је инстинктивно осећао да је то предигра његовог државног уједињења. А толике су силе и тако јаке силе радиле на нашем разједињавању, радиле против нашег уједињења, да је требао да дође свески рат да омогући овако брз и овако скори завршетак те фазе наше националне историје и оживотвори наше државно уједињење. Ред је дакле, господо, да се и са овога места сетимо свих оних жртава, свих оних наших сународника који су у балканском и светском рату положили своје животе, да омогуће државно и народно уједињење. (Чује се: Слава им!) Ово наше државно уједињење прокламовано и гарантовано међународним уговорима, ово наше државно уједињење дало нам је границе које су оставиле ипак и тешких успомена.

Јака експанзивна снага великих наших суседа помицала је наше етнографске границе увек на нашу штету. Не само то, него и данас има на стотине тисућа наших сународњака, који не живе у границама наше уједињене државе. Ред је, браћо, да се и њих сетимо. Не сећамо се ми њих зато, да би отупили њихову свест дужности држављана према њиховим новим државама, али се морамо њих сетити зато да им држимо будан понос да су и они гране великог југословенског стабла. (Узвици: Тако јо! Пљескање).

Господо, ове наше државне границе, ово наше државно уједињење тако је нама прирасло срцу, да се данас, без разлике на инака мишљења у којем каквим питањима, у културним па и политичким, неће наћи никога у целом нашем народу који не би све допринео за њихово очување, за њихово одржавање. Не само то, већ и сама нејасноћа, коју неки наши суседи каткад обичавају употребљавати кад говоре о нашим државним границама, dostatna је да допринесемо сваку жртву за осигурање наше бесбедности, да допринесемо сваку жртву за нашу узданицу, за нашу славом овечану војску. (Одобравање и узвици: Живела војска!)

Кад смо постигли државно уједињење, господо, био је ред на нама да довршимо и наше национално уједињење, наше душевно уједињење. Тај посао који је био велики посао најбољих наших предака XIX века па надаље, тај посао је био најделикатнији и најмоћнији, јер то је посао обрачунавања са самим собом, са својом психом, са својим навикама, са свим оним што су му од школе, од цркве, па и саме улице у мозак утуривали.

Изгледа да ми, ако анализујемо нашу политичку повјест првих десет година иза уједињења, нисмо dostatno оценили тежину, деликатност и важност тога посла. С једне стране, премало се је оцењивао уплив свих оних сила, које су вековима радиле на нашем разједињавању, уплив на нашу

унутрашњост, а с друге стране, каткад се заборављало на чињеницу да, као што је наше државно уједињење створено слободном вољом и љубављу свих наших суграђана, да се и наше национално уједињење и душевно уједињење може само љубављу и властитом вољом постићи (Одобравање и уавици: Тако јел)

Ми смо на против тому дали доказа да је у неким моментима непристрасном гледаоцу могло изгледати да што даље скупа живимо да се више одмеђујемо и раздвајамо, а то је ишло судбоносним корацама тако далеко да је требао витешки гест једног провиденцијелног политичара и владара, нашег Витешког Краља, да једним махом, својим актом од 6 јануара, пресече ону братоубилачку крваву борбу и инат.

Господо народни посланици и господо сенатори! Није тому далеко и ми се сви сећамо, да је акт од 6 јануара дошао на приправне духове, приправне зато, јер је непосредно пред тим актом сваки наш грађанин, који се замислио у политичке прилике, у којима смо ми живели, осећао једну велику тежину у својем срцу, осећао тежину у разуму, тежину у глави. Та га је тежина тако обувела, да је осетио големо растерећење 6 јануара, и то је онај психолошки моменат који је проузроковао, да је наш народ поздравно датум од 6 јануара.

Морам се осврнути и на опаску, коју су неки поставили акту од 6 јануара, да тобоже тај акт није у складу са демократијом.

Господо, државно и народно јединство је циљ, оно је врхунац наше не само државне политике, него и нашега националнога опстанка. Како да се народни живот проводи, има разних форма, а најмодернија је данас демократија. Али је она само сретство, које има да служи циљу. Кад смо се пре 6 јануара нашли пред дилемом: или средство или циљ, а демократија није могла нити се могло тражити да убија саму себе, онда морамо бити захвални провидности, што се нашао на челу државе један владар витешки, који је пресекао то и жртвовао форму да спасе циљ. (Бурно одобравање и пљескање у дворани.) И на сваки приговор, да је тиме погажена форма, имамо ми да одговоримо, а ко је тај бесавесник, који би главно жртвовао, да форму, споредност спаси? (Одобравање).

Тим актом од 6 јануара завршена је и она несретна фаза, несретна по својим резултатима, фаза нашега партијскога политичкога живота. Али Круна наше националне револуције је акт од 3 октобра. Актом од 3 октобра 1929 год. дана је садржина нашој националној и нашој државној политици.

Господо, на југославенству и југославенској идеји радили су и наши претци. Али та идеја била је онда идеал и као идеал могла је бити само својина одабраних, а на 3 октобра 1929 није више идеал, него је стварност; она је својина целога нашега народа. (Одобравање и пљесак). И сада, господо, кад је тому тако, на нама је, да настојимо у споразуму са Краљевском владом, да се чим прије и до задњих консеквенција спроведу у живот одредбе нашега новог Устава, јер provedењем тих одредаба преушиће свако врело свих оних творница у иностранству, које шире дефетизам, које шире непоуздање и неповерење према нашој југославенској идеји, свих оних творница, које ради моде дају слабу садржину.

Господо, данас кад је југославенска идеја властност целог нашег народа, данас више не сме бити повлашћених и подвлашћених, данас више не сме бити државних и антидржавних елемената; данас смо сви ту да служимо југославенској државној идеји. Ми не смемо потцењивати ничију добру вољу ни једног нашег суграђанина, па макар да он и другим путем хоће да служи овом главном нашем циљу. Али, јао си га ономе који би се огрешио о тај императив нашег народног живота! Јао си га њему, и сва оштрина законска мора да га стигне. Надамо се да ће и они појединци који су добре воље, али који се до сада нису по свема определили, да ће и они наћи начина за заједничку сарадњу овом најувизијенијем нашем циљу.

Господо, има неких који у свом ставу мисле да се храбре тиме што кажу да има становити постотак наших суграђана, наших држављана, који није гласовао. На нама је, господо, да им одговоримо целу истину. Има становити малени постотак држављана који нису приступили гласању, али не за то што они не би одобравали акт од 6 јануара или 3 октобра, него зато што су они мишљења да је уставно доба прерано дошло. Од ових људи оним противницима никакве користи нема.

Господо, ми смо на тај начин постигли не само државно, него и своје духовно ослобођење. Сада је на томе да наш народ добије и материјално ослобођење, јер само материјална слобода спојена са политичком и духовном чини праву срж демократије. Није на одмет ако споменем да је за материјално ослобођење нашег народа први и главни предувјет била аграрна реформа. Ево случаја: ту аграрну реформу морао је да доврши и изврши баш режим од 6 јануара, а парламентарни режими наше демократије кроз 10 година нису били у стању да то проведу.

Господо, на том пољу материјалног ослобођења народа чека нас велики задатак, чека нас велики посао у сарадњи са Краљевском Владом. Али осим тога што се имамо бринути за пољопривреду, дозволите и мени да посетим на оно што је предговорник, г. сенатор Десница, рекао, да ми од мртвог канала Ријечине па до Бојане, имамо и обалу, да имамо и један посебан сталеж који живи на мору и од мора. Ми имамо да се бринемо и за тај сталеж, ми се имадемо да бринемо и за ону нашу трговачку морнарицу, која нашу поносну југославенску заставу вије ево већ дванаест година широм целог света по свима морима. (Аплауз).

Господо, да завршим. Наше национално уједињење, дотично наше духовно уједињење, можемо ми поспјешити ако извршимо троструки задатак.

Прво, ако будемо лавили на узгој нашег подмлатка. Од основних па до највиших школа сваки наставник уз голу научну истину мора да усађује у наш подмладак све оно лепо и добро што рађа љубав према целини и уехићење и занос према југославенској идеји. (Аплауз).

Други је задатак на црквеном пољу. Не смемо дозволити преференцирање једне вјере пред другом. Вјера је питање савести појединца а њу не сме нико да дира, али поштовање моју вјеру само онај коме ја његову вјеру поштујем. Вјерска толеранција није лична индиферентност верска, она је повраћање оним исконским истинама кршћанства и од ње се

одалечују само они који занемарују олтар љубави ближњег ради земаљског царства. Морамо пазити да ову верску једнакост свуда проводимо па и у становите одредбе новог грађанског законика.

А трећа, најважнија, задаћа је та, да подигнемо јавни и политички морал. (Узвици: Тако јел) Истина је да опадање морала које се данас опажа у свету није спецификум наш југословенски. Али то зло најаче и најгоре нагриза млад организам.

А ми смо млад организам и морамо се највише борити против тога. Прошла су времена кад је т. зв. макијавелизам било главно умеће једног управника. Ми морамо пазити на моралне квалификације сваког јавног чиновника. Ако подигнемо јавни политички морал, тиме подижемо беру у закон и правду у поштење и снагу нашега народа. (Аплауз).

Али, господо, све те лепе жеље и лепе речи садржане су у другом облику, у нацрту Адресе која је пред нама. Логично је зато да ћу ја за ту Адресу гласовати. (Аплауз).

Претседник сената Д-р Анте Павелић: Господо, ја ћу са допуштењем славног Народног Претставништва закључити данашњи наш рад с тим, да га наставимо са истим дневним редом сутра у 8 и по часова.

Примате ли то? (Одзив: Прима се.)

Данашњу седницу закључујем а идућу заказујем за сутра у 8 и по часова са наставком данашњег дневног реда.

— Седница је закључена у 20 часова. —

